

STADSHERSTELLEN

AAN GEDEELD CULTUREEL ERFGOED

IN AMSTERDAM EN SURINAME

STADSHERSTELLEN IN AMSTERDAM EN SURINAME

Sophie Redmondstraat 192, Paramaribo. Het is spijtig dat het verhaal over de in 1907 geboren Surinaamse arts, politica, toneelschrijfster, actrice en feministe Sophie Redmond alleen nog verteld kan worden aan de hand van de straat die naar haar genoemd is. Het huis waar zij in woonde is in 2004 gesloopt.

Cynthia McLeod is de bekendste Surinaamse schrijfster. Zij schreef onder andere het verfilmde boek Hoe duur was de suiker.

VOORWOORD

Stadsherstel in Amsterdam en Suriname

Amsterdam en Suriname hebben een relatie van bijna vierhonderd jaar. De provincie Zeeland veroverde in 1667 de kolonie van de Engelsen; de Zeeuwen echter verkochten hun buit al snel, omdat ze liever geld hadden dan worries van onderhoud van een kolonie en Amsterdam werd een van de drie eigenaars. Nadat mede-eigenaar, gouverneur van Aerssen van Sommelsdijck door zijn soldaten was vermoord, verkocht zijn weduwe haar een derde deel ook aan Amsterdam die zo eigenaar werd van tweederde van de kolonie.

In de bloeitijd heeft de stad Amsterdam zeker veel geprofiteerd van haar koloniaal bezit hetgeen nog te zien is op schilderijen en tekeningen van vroeger en vooral in gebouwen. Toch waren er voor Amsterdam soms slechte tijden waarin gebouwen in verval raakten; ook in Suriname sloeg de tand des tijds toe, gebouwen raakten niet alleen in verval maar verdwenen helemaal, omdat ze van hout waren en het tropisch klimaat genadeloos is. Dit is zo jammer, want met die gebouwen verdwijnen vaak de verhalen, die we juist graag hadden willen doorge-

ven aan volgende generaties. Gelukkig hebben mensen, zowel in Amsterdam als in Suriname beseft, dat we ons best moeten doen om die karakteristieke gebouwen te behouden omdat die deel van ons erfgoed zijn. In die gebouwen zit dat gedeelte verleden dat zo essentieel van ons zelf is. Stadsherstel is zo'n organisatie van mensen die niet alleen roepen dat ze van hun stad houden maar zich daadwerkelijk inzetten om de stad mooi en leefbaar te houden en die historische gebouwen te onderhouden en waar nodig te restaureren. Daar blijft het niet bij, want de historie van die gebouwen is belangrijk en de verhalen worden dan ook gekoesterd en doorverteld. Amsterdam verkreeg Suriname tijdens de piek van de slavernij periode; dus wat voor relatie had Amsterdam met Suriname? Was het niet een van eigenaar en bezit of liever gezegd meester contra slaaf? In Suriname waren in die tijd veel relaties van mannen met een zwarte buitenvrouw en eigenlijk wil ik denken dat Suriname Amsterdam's buitenvrouw was (en misschien nog steeds is). Het is bekend dat de wet-tige blanke vrouw er soms was omdat

het zo hoorde, maar de relatie met de buitenvrouw ontstond vaak spontaan uit echte liefde. En wanneer het de heer goed gaat, geniet zijn buitenvrouw mee; vandaar dat Amsterdam haar herstel programma uitstrekt en er ook in Suriname een stadsherstel is, die de restauratie en zorg voor onderhoud van gebouwen op zich neemt. Ook in Paramaribo is er een kring van "Vrienden van Stadsherstel" die zich inzetten om de stad mooi en leefbaar te houden en net als hoe de kinderen van de buitenvrouw even bij hun vader langs gingen als er geld nodig was, net zo kunnen deze vrienden bij Amsterdam aankloppen. In dit boekje van Stadsherstel kunt u zien en lezen hoe het beide Stadsherstels vergaat, hoe deze twee zussen zich afzonderlijk en toch ook gezamenlijk inzetten voor de historische gebouwen in hun stad. 't Ziet er goed uit voor Amsterdam en Paramaribo... 'yu de na lantyi!'

Cynthia McLeod

* mag meegenieten

INHOUD

Voorwoord	3
Inhoud	5
Stadsherstellen in Amsterdam	6
<i>Een plan voor de hoofdstad dat ook elders werkt</i>	
Paramaribo nu in vergelijking met Amsterdam toen	15
<i>De oprichting van Stadsherstel Suriname</i>	
Amsterdams gedeeld cultureel erfgoed	24
<i>18 panden van Stadsherstel Amsterdam</i>	
Stadsherstellen in Suriname	46
<i>Restauratie van vijf panden in Paramaribo</i>	
Colofon, literatuur en Vrienden	48
<i>Aanmeldkaart Vrienden</i>	

STADSHERSTELLEN IN AMSTERDAM

Een plan voor de hoofdstad dat ook elders werkt

De oprichters van Stadsherstel Amsterdam hadden zich 62 jaar geleden waarschijnlijk niet gerealiseerd dat de formule van de organisatie ook internationaal aan zou slaan. Geestelijk vader Geurt Brinkgreve gaf weliswaar aan dat Amsterdam een voorbeeldfunctie zou krijgen, maar het werd veel meer dan dat.

Vervallen en verkrot, dat was Amsterdam in de jaren vijftig. De term 'Derde Wereldstad' is wel eens gebruikt om het verval te beschrijven. Verkrotte huizen die veelal in de stutten stonden, afgebroken panden en bouwvallen bepaalden het stadsbeeld.

Bouwkundig verval

De economische en bouwkundige achteruitgang van Amsterdam begon eind 18e eeuw. Tijdens deze periode had Nederland last van armoede wat zich uitte in leegstand en verwaarlozing van gebouwen. Eind 19e eeuw zorgde de industriële revolutie voor rijkdom maar ook weer voor verval. In dit geval niet veroorzaakt door leegstand maar juist doordat meer mensen van het platteland naar de stad trokken. Hierdoor vormde zich een arme bevolkingsgroep die woonde in gesplitste woningen en volgebouwde binnenterreinen waardoor delen van de stad verpauperden en vervuilden. Nieuwe volksbuurten ontstonden buiten de oude stad. Bovendien verlieten de nieuwe rijken de stank en het vuil van de overvolle stad en vestigden zich in de randgemeenten. Hun plaats aan de grachten werd ingenomen door kantoren.

Elandsgracht 43, gerestaureerd in 1984.

Utrechtsestraat 141, gerestaureerd in 1975.

Leliegracht 36, gerestaureerd in 1992.

Krotopruiming

In het begin van de 20e eeuw richtte de overheid zich op het bouwen van uitbreidingswijken om de arbeidersklasse op te vangen. Voor de binnenstad werd cityvorming bedacht: het centrum zou voor een groot deel worden bestemd voor kantoorfuncties en amusement en toegankelijk voor auto's. In 1930 verscheen het *Algemeen plan voor sanering en krotopruiming in de hele stad*. Een jaar later kwam de *Nota Stadsontwikkeling en Verkeer* waarin werd gepleit voor grote verkeersdoorbraken om de binnenstad bereikbaar te houden. Maar de economische crisis in de jaren dertig, die ook bijdroeg aan bouwkundig verval, vertraagde de uitvoering van het plan. Daarnaast kwam in de Tweede Wereldoorlog de bouwproductie vrijwel geheel stil te liggen. De binnenstad had nauwelijks oorlogsschade opgelopen, maar toch zorgde de Duitse bezetting voor nog meer vervallen panden. Tijdens de hongerwinter werd het houtwerk van de lege huizen van voormalige, Joodse bewoners gebruikt als brandstof voor de noodkachels van

de Amsterdammers. *“Het leek wel of de buurt een zware bomaanval had doorstaan: overal ruïnes en half ingestorte huizen”*, zo schreef het Stedelijk Jaarverslag 1945 over de Jodenbuurt.

Wederopbouw

Na de bevrijding wilde het stadsbestuur de herinrichting van de stad hervatten. In 1949 werd begonnen met het toekomstige stadsdeel Sloterveer. De binnenstad - behalve de zwaar gehavende Jodenbuurt - had vooralsnog geen prioriteit. In 1950 kwam er de Wederopbouwwet, die de gemeente grotere bevoegdheden gaf in de binnenstad in te grijpen. In februari 1953 werden vier wederopbouwplannen aangenomen door de gemeenteraad: voor de Nieuwmarktbuurt, de Jodenbreestraat, de Weesperstraat en de Oostelijke Eilanden. De wederopbouwplannen zouden zorgen voor grootschalige sloop.

Uilenburgerstraat sloop 1923

Brinkgreve, Van der Does de Willebois en Delprat

De jonge kunstenaar/journalist Geurt Brinkgreve schreef enkele vlamme artikelen over de sloop plannen in Elseviers Weekblad en in het orgaan van de Bond Heemschut, maar was ervan overtuigd dat er meer moest gebeuren. Hij wilde de roep voor behoud van de historische binnenstad omzetten in daden. Maar, zo wist hij, als jong kunstenaar had hij weinig kans om het gemeentebestuur een andere weg te doen kiezen. Hij nam contact op met de president van het Gerechtshof, jhr. mr. J. van der Does de Willebois, hem beter bekend als 'oom Joost'. Van der Does schreef een brief aan de voorzitter van de Kamer van Koophandel, mr. D.A. Delprat, waarin hij het probleem uitlegde. Oom Joost drong aan op een gesprek bij Delprat thuis waar ze rustig over het onderwerp konden praten en dus niet een ½ uurtje op kantoor. In het daarop volgende gesprek werd het idee geboren om een breed samengesteld en gezaghebbend comité te vormen om de dialoog met het stadsbestuur aan te gaan. Daarvoor zou Brinkgreve de leden van de Amsterdamse Kring* in een voordracht op de hoogte stellen over de bedreigingen voor de stad.

Geurt Brinkgreve, de geestelijk vader van Stadsherstel.

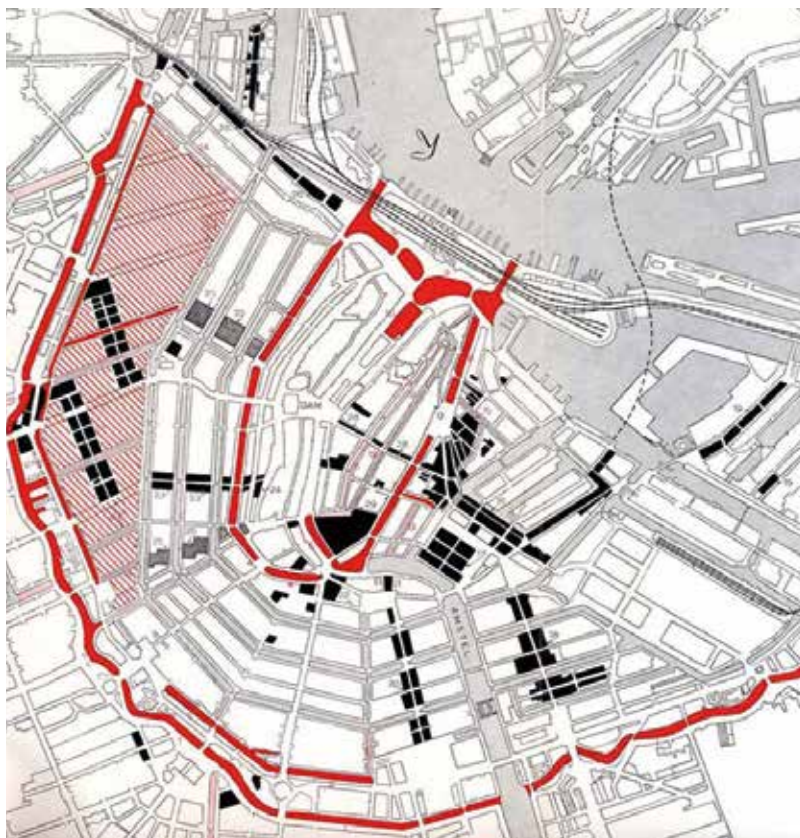
Comité De Stad Amsterdam

De lezing van Brinkgreve - en van de wethouder Publieke Werken en Stadsontwikkeling Goos van 't Hull, die twee weken later de visie van gemeentelijke zijde mocht belichten - werd inderdaad door het bestuur van de Amsterdamse Kring aangegepen om de plannen uit te voeren die Van der Does de Willebois, Delprat en Brinkgreve eerder hadden uitgewerkt om tot een breed samengesteld, gezaghebbend comité te komen.

*De Amsterdams(ch)e Kring is drie weken na het einde van de Tweede Wereldoorlog opgericht door 27 hoofdstedelijke notabelen om bij te dragen aan de wederopbouw van de stad. Tijdens de maandelijkse bijeenkomsten worden thema's, die aan deze missie zijn gerelateerd, bediscussieerd.

Protest

Ook het volk begon wakker te worden. In oktober 1954, verscheen het beruchte Plan Kaasjager. Hoofdcommissaris Hendrik Kaasjager had dit plan gemaakt op verzoek van het gemeentebestuur. Hij stelde voor om een aantal grachten te dempen voor het groeiende verkeer. Het idee was om het Singel, de Kloveniersburgwal en de Geldersekade dicht te gooien. De plannen van de hoofdcommissaris zorgden voor een schokeffect. Een deel van de Amsterdamse bevolking begon in te zien dat de verwaarloosde binnenstad het herstellen waard was.

Oprichting van het comité De Stad Amsterdam

Op 14 januari 1955 vergaderden twaalf leden van de Amsterdamse Kring voor de eerste maal om tot de oprichting van het Comité De Stad Amsterdam te komen. Zij werden gesteund door 100 notabelen die het comité van aanbeveling vormden.

‘Memorandum ter voorbereiding van een Maatschappij Stadsherstel’

In de vergadering van het Comité De Stad Amsterdam van 6 juli 1955 werd een ‘Memorandum ter voorbereiding van een Maatschappij Stadsherstel’ gepresenteerd. Dit stuk werd geschreven door Geurt Brinkgreve. Hij werd hierbij geadviseerd door de directeur van het Gemeentelijk Bureau Monumentenzorg, ir R. Meischke.

In Brinkgreve’s plan zou het stadsherstel op grote schaal aangepakt moeten worden, wat, zo dachten Meischke en Brinkgreve, alleen mogelijk zou zijn met een voor dat doel gestichte nieuwe organisatie. In het memorandum wijst Brinkgreve erop dat de huidige volkswoningbouw in de stadsuitbreidingsgebieden in een behoefte voorziet, maar dat niet iedereen in een gestandaardiseerd huis kan of wil wonen. De oude, verwaarloosde stadskernen zouden in deze behoefte kunnen voorzien.

De economische basis van het plan werd samen met de heer Saane verder uitgewerkt. Saane was de derde belangrijke man, naast Brinkgreve en Six van Hillegom, bij de oprichting van Stadsherstel.

Plan Kaasjager uit 1954.

Een N.V. werd opgericht om zo snel mogelijk de stad te redden

De inspanningen van het comité ‘De Stad Amsterdam’ om te onderzoeken of het mogelijk was een maatschappij op te richten die, onafhankelijk van het gemeentebeleid, het verval van de binnenstad van Amsterdam zou kunnen keren, wierpen in 1956 hun vruchten af. Een succesformule werd ontwikkeld die nog steeds de organisatie van Stadsherstel Amsterdam bepaalt.

Er werd gekozen voor een N.V. en niet voor een vereniging of stichting omdat met een N.V. het mogelijk was om veel sneller tot de broodnodige financiering te komen. Vanaf het begin werd bepaald dat de aandeelhouders een bescheiden dividend kregen en hun aandeel groeit nooit mee met de waardeverhoging van de organisatie. De overige verdiensten blijven binnen het bedrijf om nieuwe projecten te kunnen restaureren. In de acquisitie van nieuw kapitaal speelde Six van Hillegom de grootste rol. ‘Bier-Six’ beschikte als succesvol ondernemer, hij was onder andere directeur van de Amstelbrouwerij, over een wijdvertakt netwerk en wist in korte tijd een eigen vermogen van 1.100.000 gulden geplaatsd te krijgen. Waardoor op 30 augustus 1956 de maatschappij werd opgericht.

De door Stadsherstel gerestaureerde monumenten zijn te herkennen aan dit bordje.

In het verstuurd persbericht staat daarover: *Als resultaat van een initiatief van het comité ‘De stad Amsterdam’ werd in de hoofdstad door in hoofdzaak institutionele beleggers opgericht de Amsterdamse maatschappij tot Stadsherstel N.V. Deze maatschappij, werkend met een maatschappelijk kapitaal van fl 5 miljoen, waarvan fl 1.1 miljoen is geplaatsd, heeft ten doel werkzaam te zijn in het belang van de volkshuisvesting, in het bijzonder daar waar door stedelijke ontwikkeling woonruimte dreigt verloren te gaan, welke voor het stadsbeeld karakteristiek is en bij verbetering naar de eisen des tijds behouden kan blijven.*

Door de maatschappelijke doelstelling, in combinatie met een zakelijke benadering, kon de N.V. al snel op grote steun van de burgerij rekenen, zowel binnen als buiten Amsterdam.

Stadsherstel Amsterdam in feiten en cijfers

In haar 62 jaar bestaan heeft Stadsherstel meer dan **600** verkrotte monumentale panden gerestaureerd en waar nodig van een andere functie voorzien. Panden die soms al op de nominatie stonden gesloopt te worden en die Stadsherstel redde om hun historisch belang of beeldbepalende, monumentale waarde.

Stadsherstel groeide uit tot de grootste restaurerende organisatie van Nederland met een restauratieomzet van gemiddeld **10 miljoen euro** per jaar.

De 14 Bijzondere Locaties krijgen een succesvol tweede leven als podium voor concerten, congressen, lezingen, recepties, diners en huwelijksvoltrekkingen.

Verder

- Is Stadsherstel door de minister van Onderwijs, Cultuur & Wetenschap aangewezen als een Professionele Organisatie voor Monumentenbehoud (**POM**).
- Is haar werkgebied uitgegroeid van de binnenstad naar de **Metropoolregio Amsterdam**.
- Richt zij zich naast woningen ook op **grotere monumentale panden** als kerken, forten en industriële monumenten.
- Begon zij in 1992 met het verhuren van de Amstelkerk. Nu exploiteert zij **14** bijzondere gebouwen met meer dan **2.000** (culturele) activiteiten per jaar.
- Vindt zij het belangrijk dat er bij haar bedrijfsvoering een juiste balans is tussen maatschappij, milieu en onderneming.
- Werken bij Stadsherstel 40 vaste medewerkers en diverse monumenten worden opengesteld dankzij haar **50** enthousiaste **vrijwilligers**.
- Worden de restauraties met eigen kapitaal, deels met subsidies en bijdragen van particulieren, **Vrienden** en fondsen gefinancierd. De aandeelhouders bestaan uit Nederlandse banken, Goede doelen, de Gemeente Amsterdam en verzekeraars, die vanuit maatschappelijk oogpunt een bescheiden dividend ontvangen.

Vereniging Vrienden van Stadsherstel Amsterdam

Al meer dan 37 jaar krijgt Stadsherstel bij haar restauratieprojecten belangrijke steun van haar Vriendenvereniging. De 2.500 Vrienden dragen onder andere bij aan:

- de **aankoop** van vervallen monumenten
- **restauratie** van monumenten
- en het **terugbrengen/restaureren** van **monumentale onderdelen** van een pand.

Dat is mogelijk dankzij de contributiebijdragen. Vaak is er meer nodig en wordt er door de Vrienden

en donateurs meer bijgedragen bijvoorbeeld via crowdfunding of een fonds op naam. Zo hebben de Vrienden aan meer dan 150 Stadsherstelprojecten een bijdrage geleverd.

Als dank hiervoor organiseert de Vereniging Vrienden samen met Stadsherstel Amsterdam vaste Vriendenactiviteiten zoals de Vriendenwandeling, Vriendenrondvaart en de Ledenvergadering die altijd gehouden wordt in een restauratieproject. Daarnaast krijgen de Vrienden en donateurs vaak een kijkje achter de schermen bij restauratieprojecten.

Kijkje achter de schermen; beklimming steiger van het NACO-huisje met Vrienden en donateurs.

“Het gaat niet alleen om steen en hout rendement. Je investeert in de samenleving en het samenleven”

Paul Morel

Stadsherstel inspireert in binnen- en buitenland

Vanaf haar oprichting vond Stadsherstel het belangrijk anderen te inspireren tot behoud en restauratie van gebouwd erfgoed. Zo werden in Nederland onder andere in de volgende steden Stadsherstelorganisaties opgericht:

- In 1968 N.V. Bergkwartier, Maatschappij tot Stadsherstel
- In 1977 N.V. Stadsherstel Den Haag en omgeving
- In 1980 Stadsherstel Historisch Rotterdam N.V.
- In 1985 De Utrechtse Maatschappij tot Stadsherstel N.V.

Ook werkt Stadsherstel al tientallen jaren samen met initiatiefnemers en organisaties in landen waar monumenten in verval zijn. Ook in die landen zijn er altijd mensen die het belang ervan

inzien om erfgoed te behouden. Dat doet Stadsherstel vaak samen met de gemeente Amsterdam, de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, het ministerie van OCW en Buitenlandse Zaken en Dutch Culture. In 2011 organiseerde Stadsherstel in het kader van haar 55-jarig jubileum het symposium Urban Heritage Inc. voor verschillende buitenlandse erfgoedorganisaties ter inspiratie voor behoud van hun erfgoed. De nadruk in dit symposium lag op de vraag hoe men het investeren in vervallen stedelijke gebieden kan realiseren én hoe het Stadsherstelmodel werkt. De vele initiatieven wereldwijd in ogenschouw nemend blijkt dat herstel en restauratie vrijwel altijd begint met particulier initiatief en dat, in de goede gevallen, de overheid volgt.

Uit dit symposium zijn verschillende samenwerkingen met Stadsherstel Amsterdam tot stand gekomen. De mate van samenwerking varieert van het uit de doeken doen van de Stadsherstelformule en het bekijken van voorbeeldprojecten in Nederland tot advisering bij het opzetten van een Stadsherstelorganisatie inclusief Vriendenvereniging en dat alles binnen een duurzaam samenwerkingsverband waarbij Stadsherstel Amsterdam niet financieel investeert in een andere organisatie.

Zo zijn er nu twee Stadsherstelorganisaties buiten Europa opgericht:

- In 2011 Stadsherstel Suriname N.V.
- In 2015 Stadsherstel Zanzibar N.V., in het Swahili Hifadhi Zanzibar Ltd,

Daarnaast bestaat er onder andere een samenwerkingsverband met Casa Patrimoine in Casablanca (Marokko).

Paul Morel van Stadsherstel Amsterdam

Paul Morel is senior projectleider en vanuit Stadsherstel Amsterdam voornamelijk betrokken bij de buitenlandse projecten. Hij heeft Stadsherstel Suriname helpen oprichten en werkt nu nog steeds nauw met de Stadsherstellers in Suriname samen. Daarnaast is hij bestuurslid van het Fort Nieuw Amsterdam.

Paul Morel met het bouwteam bij Prinsessestraat 47.

PARAMARIBO NU IN VERGELIJKING MET AMSTERDAM TOEN

De oprichting van Stadsherstel Suriname

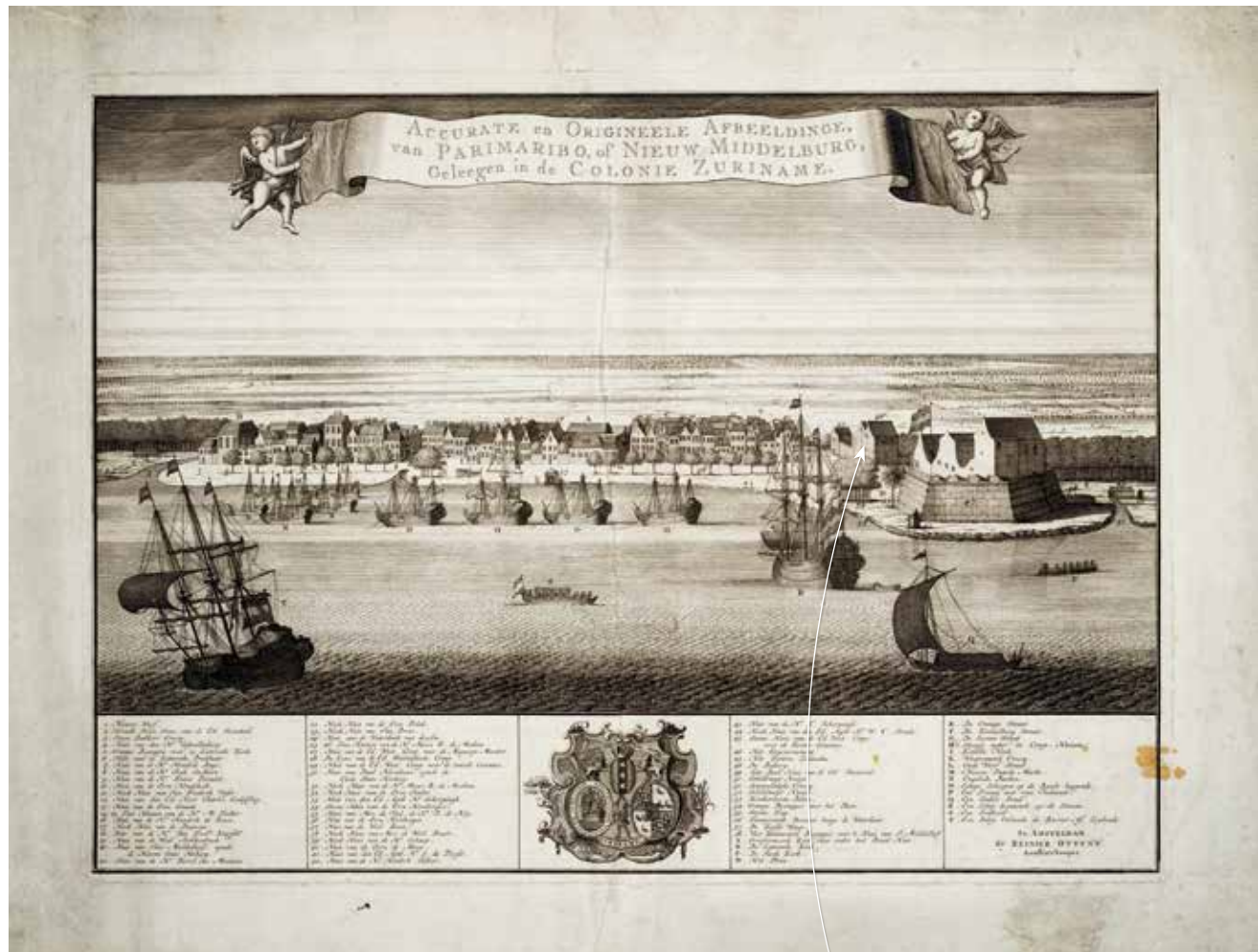
Het historische hart van Paramaribo, de hoofdstad van de voormalig Nederlandse kolonie, is sinds 2002 een UNESCO Werelderfgoed Site. De prachtige houten stad staat vol monumentale gebouwen waarvan er vele verkrotten. Het is een situatie vergelijkbaar met het naoorlogse Amsterdam toen Stadsherstel opgericht werd.

Het ontstaan van Paramaribo

Landen uit West-Europa ontdekten dat Suriname een interessant land was, omdat de grond zeer vruchtbaar was. Langs de Surinaamse rivieren richtte men plantages op waar tot slaaf gemaakten het zware werk moesten doen. Paramaribo werd de hoofdstad. De stad kwam te liggen achter de bescherming van Fort Zeelandia. Dit fort werd gebouwd om de plantages te beschermen tegen vijanden die via de Surinamerivier het land binnenkwamen. Er was geen dreiging vanuit het binnenland, daarom was een stadswal, zoals in Amsterdam niet nodig.

Ten tijde van de Franse overheersing was Paramaribo een bescheiden post. Toen het in 1650 door de Engelsen werd veroverd, kreeg Paramaribo vermoedelijk enige straten en tientallen huizen. Na de verovering door de Zeeuwen, onder leiding van de Zeeuw Crijnssen, groeit het plaatsje verder uit: rond 1680 is er sprake van 50 à 60 huizen. Omstreeks 1700 waren er zo'n 500 huizen en de stad

breidde uit, zodat Paramaribo rond 1800 ongeveer 1100 huizen telde. De veelal houten panden werden aan de straatkant op ruime afstand van elkaar gebouwd en zijn omgeven door tuinen en bomen. De achtererven zijn ruim en diep, waar vaak “slavenwoningen” stonden. De meeste grote gebouwen dateren echter uit de jaren 1820-1850 zoals de Waag en het stadhuis. Dit wordt veroorzaakt door de grote branden van 1821 en 1832, die een aanzienlijk deel van de stad verwoestten.

Het voormalige
gouverneurshuis in
Paramaribo, nu het
presidentieel paleis

De inrichting van de straten

De straten werden zoals andere grote steden in de Nieuwe Wereld in een schaakbord patroon aangelegd. Door de kromming van de Suriname-rivier weken de straten in die buurt daarvan af. Er werden net als in Amsterdam grachten aangelegd, maar die dienden in Paramaribo meer voor de waterlozing. Ook liepen veel grachten door de binnenterreinen waardoor deze nauwelijks mee spelen in het stadsbeeld. Wel zijn er, net als in Amsterdam, verschillende grachten gedempt, wat op veel plaatsen in Paramaribo een rampzalige invloed heeft op de waterhuishouding. De stad loopt regelmatig over na weer een tropische regenbui.

De bevolking rond 1800

Rond 1800 wonen er zo'n 40.000 mensen in de kolonie waarvan circa 30.000 tot slaaf gemaakt die op de plantages werken. De blanke bevolking bestond uit 600 Portugese en 400 Duitse Joden, 1000 niet Joodse Europeanen, Hollandse kolonisten, Franse hugenoten en Duitse Hernhutters. De Joodse en Franse vluchtelingen kwamen vooral aan in familieverband, de Hollanders en Duitsers als jonge avonturiers, ambtenaren, soldaten en

evangelisten. De stad Paramaribo, die vanuit het Fort was ontstaan kende ca. 1100 huizen met 12.000 inwoners waarvan al meer dan de helft gekleurd was. Voor mannen waren blanke huwelijkskandidaten schaars, dus waren er veel min of meer vaste relaties met zwarten en kleurlingen en met de eigen slavinnen, die als moeders van hun kinderen vaak samen met de kinderen werden vrijgekocht. Gouverneur van Sommelsdijck had in 1683 het huwelijk tussen blank en zwart verboden, maar zwart was in die tijd in Suriname 100% Afrikaans en een huwelijk met mulattinnen en andere gekleurden, was vanaf het begin van de kolonie mogelijk. Gemengde relaties (al of niet door het huwelijk) kwamen voor tot in de hoogste kringen en waren niet geheim.

Tussen het fort en het stadscentrum was oorspronkelijk een lege ruimte. In de 18e en 19e eeuw kreeg deze ruimte/plein, voornamelijk door de bouw van het stadhuis in 1841, een eigen gezicht en meer stedelijke allure. Voor 1750 woonde de meeste plantage-eigenaren op hun plantage, daarna gingen ze meer in de stad wonen waar ze goed lieten zien hoe rijk ze wel niet waren. Dat deden ze onder andere door hun huis voornaam in te richten, dure feesten te organiseren en veel slaven te houden.

Op weg naar de kerk, 1839.

VERVAL VAN DE BINNENSTAD EN MONUMENTALE PANDEN

De vele houten monumenten bepalen voor een groot deel het unieke karakter van Paramaribo en zijn om die reden een trekpleister voor toeristen. Maar Paramaribo is niet meer wat het geweest was. Suriname heeft met een paar uitdagingen te kampen waar Amsterdam voor een groot deel zo'n zestig jaar geleden ook voor stond. Veel monumentale panden zijn daar de dupe van. Ze worden niet onderhouden, waardoor ze er vervallen bij staan of worden gesloopt. In Suriname ontbreekt het aan een structurele aanpak van de overheid van het behoud van het gebouwd historisch erfgoed. Ook zijn er geen financiële middelen om de, vooral kleinere, monumentale panden op te knappen. Deze redenen en de volgende zijn vergelijkbaar met Amsterdam in de jaren '50-'80 van de vorige eeuw.

De historische stad loopt leeg Verkeer en parkeren

Zo verliest de binnenstad geruime tijd populariteit als woon- en werkgebied waardoor veel monumentale panden in verval raken. De bewoners trekken naar de randen van de stad. Door deze factoren dreigt de binnenstad een spookstad te worden in de avonduren. Dit komt de leef- en werkfuncties van de historische binnenstad natuurlijk niet ten goede. Er moet balans komen in de functies van Paramaribo en de stad moet weer aantrekkelijk worden voor zowel wonen als werken.

In Amsterdam staat het in 1970 vol met parkerende auto's gelijkend op Paramaribo nu.

Ook het aantrekkende verkeer in Paramaribo zorgt voor veel problemen. Zo zorgen de vele auto's voor opstoppen en tasten alle parkerende auto's het stadsgezicht aan. Ook verandert het stadsgezicht vanwege de vele bomen op de trottoirs die ten behoeve van het realiseren van parkeerplaatsen gekapt worden.

Boedelproblematiek

Dit is wat anders dan in Nederland. In Suriname is het zo dat grond en opstallen generatie op generatie in handen van de familie blijven, veelal zonder scheiding en deling. Daardoor neemt het aantal erfgenamen per generatie enorm toe. Door deze boedelkwestie is het bezit niet meer gemakkelijk te verkopen. Want er zijn vaak heel veel eigenaren die niet (makkelijk) te traceren zijn of tot een gezamenlijk besluit bewogen kunnen worden. Daardoor worden de huisjes niet verkocht. Ook wordt er daarom vaak niet meer in geïnvesteerd. Waardoor de overgebleven pandjes er vervallen bij staan, leeg of verwoest door brand.

De houten stad is sinds 1950 aan het verstenen

De houten huisjes verdwijnen ook langzaam uit het stadsbeeld, omdat ze vaak worden geassocieerd met armoede en gebrek. Stenen huizen geven meer aanzien.

Monumentale panden waren/zijn niet beschermd

Monumentenzorg in Suriname is al meer dan 60 jaar in ontwikkeling. Vanaf 1961 werd de aanzet gegeven tot het aanwijzen en wettelijk laten vastleggen van Surinaamse monumenten. Uiteindelijk kwam men in 1999 tot de formele aanwijzing van de eerste officiële monumenten van Paramaribo. In die tussentijd zijn er veel monumenten verloren gegaan.

Werelderfgoed met minder aandacht voor de kleinere (volks)woningen

Sinds 2002 staat de binnenstad van Paramaribo op de Werelderfgoedlijst van Unesco vanwege het unieke en sinds 300 jaar onveranderde buitengewone karakter van deze 'wooden city'. Veel aandacht is er voor de grote herenhuizen uit het einde van de negentiende eeuw en weinig voor de evenzo karakteristieke kleine huisjes. Dat is opmerkelijk want niet alleen zijn ze vaak van vroegere datum en vormen ze een schakel tussen de 18e en 20e eeuwse bebouwing, maar meer nog dan bij de grote huizen ligt in het kleine monument de culturele traditie en culturele identiteit van Suriname besloten. De nog resterende huisjes zijn ernstig in verval en zullen, zonder tussenkomst, binnenkort verdwijnen.

Het huisje van een schoenmaker, 1839. Het dragen van schoenen was voor tot slaaf gemaakten verboden. De man rechts is een vrije "neger" die zich een paar schoenen laat aanmeten.

OPRICHTING STADSHERSTEL SURINAME

Gemeenschappelijk erfgoed

Al sinds de jaren '90 van de vorige eeuw is er een grote betrokkenheid van Nederland bij Suriname waar het gaat om behoud van gebouwd erfgoed in en rondom Paramaribo. In 2001 ondertekenden toenmalig staatssecretaris van Cultuur Van der Ploeg en minister Sandriman het beleidskader gemeenschappelijk erfgoed. De oprichting van een private onderneming, een monumenten N.V., die zonder winstoogmerk erfgoed zou verwerven, restaureren, beheren en verhuren (zoals Stadsherstel Amsterdam al sinds 1956 doet) was een van de onderwerpen die werd benoemd.

Dezelfde Surinaamse minister Sandriman verzocht de Amsterdamse wethouder van Cultuur, Hannah Belliot, of Amsterdam de Stichting Gebouwd Erfgoed Suriname (SGES) zou kunnen adviseren bij de oprichting van een monumenten N.V. Dit verzoek werd overgebracht aan Stadsherstel Amsterdam N.V. Sinds 2007 werkten SGES en Stadsherstel Amsterdam intensief samen aan de oprichting van Stadsherstel Suriname.

Hoe werden de Surinaamse bedrijven enthousiast gemaakt

Tijdens gesprekken en presentaties voor het Surinaamse bedrijfsleven vanaf 2008, bleek het enthousiasme voor het initiatief en de aanpak van Stadsherstel Suriname groot, zeker ook bij banken en verzekeraars én bij ondernemers aangesloten bij de Surinaamse Kamer van Koophandel. Belangrijke delen van de particuliere sector zagen het belang van het Surinaams erfgoed, met als kroonjuweel de historische binnenstad van Paramaribo. Die belangstelling vertaalde zich ook in de bereidwilligheid financieel te willen investeren in het behoud, door deel te nemen in Stadsherstel Suriname N.V. Bedrijven en financiële instellingen toonden zich bereid met een bescheiden dividend akkoord te gaan, indien 'hun' erfgoed zou worden opgeknapt. Zij realiseerden zich heel goed dat een gerestaureerde binnenstad economische ontwikkeling zal bevorderen, die ook in hun voordeel is. Zonder overige bedrijven te kort te doen kan gesteld worden dat met name de De Surinaamsche Bank groot commitment heeft getoond. De Bank was een belangrijke voortrekker van het initiatief en een katalysator naar potentiële aandeelhouders.

Het is de overeenkomst van het Amsterdam van de jaren '50 – '80 met het huidige Paramaribo, die de Surinamers er toe bracht in Amsterdam te informeren of men wilde helpen bij het tot stand komen van een Stadsherstel Suriname.

Nederlandse overheidssubsidies en hulp

Het oprichten en verder helpen van Stadsherstel Suriname door Stadsherstel Amsterdam was niet tot stand gekomen zonder bijdragen en hulp van de Nederlandse overheid. Zo was het de gemeente Amsterdam die Stadsherstel Amsterdam erbij haalde om Stadsherstel Suriname op te richten en vanuit het Rijk waren er de broodnodige subsidies.

Analoog aan de praktijk van Stadsherstel Amsterdam in de jaren '50 en '60, richt Stadsherstel Suriname zich in eerste instantie op het kleinere woonhuis en versterking van de woonfunctie in de binnenstad.

Stadsherstel Suriname: een N.V. met een maatschappelijk doel

Stadsherstel Suriname is een restaurerende onderneming die historische panden aankoopt, restaureert en op een duurzame wijze exploiteert. Het doel is om de unieke gebouwen van Suriname te behouden. Stadsherstel Suriname richt zich, behalve op monumenten, ook op karakteristieke historische gebouwen zonder monumentenstatus, maar die wel beeldondersteunend zijn in de oude binnenstad. Het bedrijf is niet geënt op het maximaliseren van financiële winst, maar zal een maatschappelijk verantwoord rendement aan de verschaffers van het kapitaal uitkeren. De winsten zijn primair bestemd voor het verder uitbouwen van een gezond vastgoedportfolio.

Twinningfaciliteit

De gezamenlijke historie, taal, cultuur en familiebanden hebben geleid tot een bijzondere relatie tussen Nederland en Suriname. Dat was ook de aanleiding in 2008 voor de toenmalige Nederlandse minister voor Ontwikkelings-samenwerking, Bert Koenders, de Twinning-faciliteit Suriname Nederland in het leven te roepen.

Met de Twinningfaciliteit wordt samenwerking gestimuleerd tussen vergelijkbare organisaties, ofwel spiegelorganisaties. In de twinning-relatie tussen Suriname en Nederland staat de 'collega-tot-collega' benadering centraal. Daarbij is er sprake van een horizontale, niet-hiërarchische relatie, waarin elementen als gelijkwaardigheid, wederkerigheid en duurzaamheid belangrijke kenmerken zijn.

De centrale doelstelling van de Twinningfaciliteit is *“het versterken van de sociale banden tussen Nederland en Suriname d.m.v. kennisuitwisseling en samenwerking van maatschappelijke organisaties. Door deze interactie kunnen instituties worden ondersteund en de capaciteitsopbouw van het Surinaamse maatschappelijk middenveld worden versterkt”*.

Sinds 2008 twinnen Stadsherstel Amsterdam en Suriname naar alle tevredenheid met elkaar. Naast het oprichten van Stadsherstel Suriname waren er ook de volgende Twinning-speerpunten; het oprichten van een Vriendenstichting voor Suriname en het opzetten van een leerwerktraject voor jongeren in het restauratievak. Maar ook hele praktische dingen waren mogelijk zoals het inrichten van het kantoor van Stadsherstel Suriname.

Net zoals Stadsherstel Amsterdam zestig jaar geleden een kamertje boven het Bureau Monumentenzorg kreeg, zit Stadsherstel Suriname in het zolderkamertje van SGS.

Dutch Culture

Ook subsidies van Dutch Culture, het Matchingfonds Gedeeld Cultureel Erfgoed, is erg belangrijk om in Suriname verder te komen met het behoud van gedeeld cultureel erfgoed. Het fonds steunt de projecten van Stadsherstel Suriname in samenwerking met Stadsherstel Amsterdam, die een bijdragen leveren aan de zichtbaarheid van gedeeld cultureel erfgoed projecten.

Leerlingen maken een speurtocht tijdens de Open monumentendag.

Stichting Vrienden van Stadsherstel Suriname

Naast financiën is draagvlak en awareness ook heel belangrijk om erfgoed in Suriname te behouden. Om dat beter te bewerkstelligen is naar voorbeeld van Stadsherstel Amsterdam ook een vriendenorganisatie in Suriname opgericht.

De stichting zet zich met name in voor public awareness-activiteiten en zal het werk van Stadsherstel ondersteunen onder andere door fondsenwerving. Stadsherstel Suriname heeft in samenwerking met SGES en andere instanties in 2011, 2012 en 2014 de Open Monumentendagen georganiseerd. Vanaf 2016 hebben de Vrienden dat geheel overgenomen. Ook organiseren ze regelmatig lezingen voor hun leden en straks zullen zij, net zoals de Vrienden in Amsterdam, kijkjes in de restauratiekeuken aanbieden. Zodat Vrienden ook zien wat er met hun bijdrage aan de Vrienden en dus aan Stadsherstel Suriname gebeurt.

Stadsherstel doet fantastische dingen in Paramaribo, maar nog te weinig mensen weten ervan, daar gaat de Vereniging verder aan werken. Ook gaan ze zich meer op scholen richten.

GEZAMENLIJK CULTUREEL ERFGOED IN AMSTERDAM

18 monumenten van Stadsherstel Amsterdam

Tussen Amsterdam en de voormalige kolonie Suriname bestaan al eeuwen veel directe banden. Er is een ware kabel van historische relaties tussen beide steden en samenlevingen. De lange geschiedenis van de slavenhandel en de slavernij heeft diepe sporen nagelaten. Deze sporen zijn lange tijd genegeerd. Door de slavenhandel en slavernij zijn zeer vele families in Suriname en Nederland met elkaar verbonden geraakt, en het bewustzijn over deze geschiedenis groeit de laatste jaren sterk. Er zijn economische, politieke, culturele en intieme banden en op allerlei locaties in Suriname en in Amsterdam zijn hiervan nog sporen terug te vinden. Vanaf begin zeventiende eeuw tot met de afschaffing van slavernij in 1863 was Amsterdam aanjager van de zogenaamde driehoekshandel.

- Daarnaast was Amsterdam:
- ▶ de belangrijkste zetel (afdeling) van de West-Indische Compagnie (WIC)
 - ▶ zaten veel bestuurders van de WIC ook in de bestuurslagen van de stad
 - ▶ woonde in Amsterdam de meeste plantage-eigenaren
- en ze was als aandeelhouder van de Sociëteit van Suriname voor één derde en later voor twee derde eigenaar van Suriname.

Het wapenschild van de Sociëteit van Suriname. Dat wapenschild was tot 2014 in het fronton van het vroegere gouverneurshuis te vinden.

Gedeeld Cultureel Erfgoed

In veel Amsterdamse huizen uit de Gouden Eeuw, die onder andere met geld uit de driehoekshandel gebouwd zijn, bestaan nog zichtbare sporen uit dit verleden of er zijn bijzondere verhalen over te vertellen. Ook een aantal monumenten van Stadsherstel Amsterdam valt onder dit gedeeld cultureel erfgoed

WEST INDISCHE COMPAGNIE

Met de belangrijkste afdeling in Amsterdam

De WIC werd als handelsorganisatie opgericht in 1621, naar voorbeeld van de VOC. Het was een club van kooplieden die met hun onderling nauw verbonden familienetwerken de slavenhandel en slavernij financierden, organiseerden, mogelijk maakten en militair stimuleerden. Ze bezat het alleenrecht op handel met Nieuw-Nederland (de huidige oostkust van de Verenigde Staten), het Caribisch gebied, Brazilië en de westkust van Afrika. Ze eiste ook een monopolie op de slavenhandel. Dat lukte maar ten dele; veel particuliere kooplieden en handelaren waren illegaal actief in de slavenhandel. Het centrale bestuur was in handen van de Heren XIX en de grootste kamer was die van Amsterdam. Veel Amsterdammers kochten aandelen in de WIC.

Het wapenschild van de Republiek Suriname op het voormalige gouverneurshuis in Paramaribo, nu het presidentieel paleis. Met twee Indianen (de oorspronkelijke bewoners), tekst justitia, pietas, fides (gerechtigheid,

In 1667 lukte het de Zeeuwen om Suriname te overnemen van de Engelsen, het bestuur van het land kwam later in handen van de WIC. Cornelis van Aerssen van Sommelsdijck en Amsterdam werden in 1683 mede-eigenaren van de kolonie. Gedrieën vormden zij de Sociëteit van Suriname. Amsterdam en Van Sommelsdijck dienden bij te dragen aan de uitrusting van slavenschepen van de WIC en de WIC beloofde zoveel tot slaaf te maken te leveren als in Suriname gewenst was. De Sociëteit zou voor iedere tot slaaf gemaakte 15 gulden verdienen.

Van Sommelsdijck werd gouverneur van Suriname, dat deed hij voor een paar flessen kwaliteitswijnen en specerijen.

vroomheid, vertrouwen), een zeilschip, koningspalm en ruit met vijfpuntige ster, verwijzend naar de vijf continenten waar de inwoners van Suriname vandaan zijn gekomen.

Panden van WIC-handelaren

HET WEST-INDISCH HUIS

Herenmarkt 99

Hoofdkantoor van de West Indische Compagnie

Dit pand opende in 1617 als vleeshal en wacht-ruimte voor de schutterij. In 1623 verbouwde men het tot hoofdkantoor van de WIC. Het werd vergroot: er kwamen dwarsvleugels en een muur die de binnenplaats afsloot. Het nieuwe hoofdkantoor herbergde alle functies van de compagnie; grote opslagplaatsen in de kelders, kantoorruimten en vergaderzalen.

De belangrijkste vergaderzaal was die van de Heren XIX, de bewindhebbers van het bedrijf. In de kelders werd de buit (zilver, specerijen, zijde en amber) van admiraal Piet Hein, die in 1628 de Spaanse Zilvervloot veroverde, opgeslagen. In 1647 raakte de WIC door het verlies van Nederlands Brazilië in financiële problemen, er werd besloten te verhuizen. Bij latere verbouwingen veranderde het aanzien van het gebouw, zo verdween de hoge stoep en werd de gevel gepleisterd.

Behoud na brand

In 1975 brandde het pand volledig uit. Geurt Brinkgreve was één van de initiatiefnemers van de Stichting Het West-Indisch Huis, die het pand redde. Het gebouw is nu in bedrijf als kantoor-ruimte en locatie voor congressen, huwelijken en andere evenementen. Stadsherstel werd in 1996 eigenaar.

In de zaal van de Heren XIX zijn de 17de-eeuwse moerbalken met de ondersteunende gesneden korbelen nog aanwezig. Het interieur is gereconstrueerd met hergebruik van oude elementen. De haardplaat met afbeelding van de verovering van Piet Hein op de zilvervloot, is een afgietsel van het origineel uit het Rijksmuseum.

HUIS DE PINTO

St. Antoniesbreestraat 69

Een huis met zwarte bedienden

Huis De Pinto is een voormalig woonhuis uit 1605. Het is genoemd naar de familie De Pinto, een rijk Portugees-joods geslacht van kooplieden en bankiers met investeringen in de WIC. De familie de Pinto had zwarte bedienden. In Amsterdam was een officiële status als slaaf niet mogelijk, maar de aanwezigheid van tot slaaf gemaakte mannen en vrouwen met hun eigenaren werd in de praktijk wel gedoogd. In deze buurt woonden al in de vroege 17e eeuw tientallen Afrikaanse en Aziatische mannen en vrouwen.

Op de gravure van Romeijn de Hooghe uit omstreeks 1690 helpt een zwarte bediende mensen in of uit een rijtuig.

Huis de Pinto, voor restauratie. Gerestaureerd in 1975.

Het pand houdt een vierbaansweg tegen

Veel panden in deze buurt achter de Nieuwmarkt werden tijdens de oorlog leeggeroofd. Hout uit de huizen was geliefd als brandstof, waardoor de panden verkrotten. Het merendeel van de krotten verdween eind jaren '50 door de sloophamer. Het Huis De Pinto bleef verweesd achter, als een trieste herinnering aan de ooit drukke maar toen vrijwel verlaten Amsterdamse Jodenbuurt. De gemeente kocht het pand in 1968 om te slopen; er was een autoweg en een metrolijn gepland. Dat ging niet door, omdat het begin jaren '70 werd gekraakt door de Vereniging Vrienden van de Amsterdamse Binnenstad, onder leiding van Geurt Brinkgreve. Ze strenden voor de cultuurhistorische waarde van het pand waardoor het in 1971 uiteindelijk werd gered en gerestaureerd. Door behoud van dit strategisch gelegen huis, kon de aanleg van de omstreden brede vierbaansweg door de Nieuwmarktbuurt niet doorgaan. In 1998 werd Stadsherstel eigenaar. In het pand zijn tegenwoordig kantoren en een culturele ontmoetingsruimte met leeszaal.

HET BICKERSPOORTJE

Lange Niezel 22

Van de invloedrijke burgemeestersfamilie en oprichter van de WIC

Dit pand was het woonhuis van het bekende en invloedrijke Amsterdamse regentengeslacht Bicker. Samen met het verzwagerde geslacht De Graeff bestuurden zij Amsterdam een halve eeuw lang. Ook vervulden ze verschillende functies in de WIC en Suriname.

Zowel Gerrit Bicker (1554-1604) als zijn vier zonen groeiden in het pand op. Waar het om de handel ging, hadden de vier gebroeders Bicker de wereld onder elkaar verdeeld, schreef dichter Joost van den Vondel.

Gerrits zoon Cornelis Bicker (1592-1654) was koopman op Amerika, handelaar in suiker én één der oprichters van en bewindhebber bij de WIC. Tot driemaal toe was hij burgemeester.

De achterkleindochter van de broer van Gerrit, Aletta, trouwde met de welgestelde Amsterdamse suikerraffinadeur Joan Raye (1660-1712). Hun zoon Joan Raye (1699-1737) was gouverneur van Suriname en gechoqueerd over de behandeling van zwarte tot slaaf gemaakten. Hij raakte in twee processen verwickeld, die hij niet kon winnen, want tot slaaf gemaakten mochten niet getuigen tegen hun meesters, ... dat was altijd zo geweest.

In 1737 trouwde Joan met Charlotte van der Lith, zij was tweemaal eerder gouverneursvrouw geweest. Drie maanden na zijn overlijden beviel ze van zoon Johan. In 1747 werd Johan voor zijn opvoeding naar zijn Amsterdamse oma Aletta Bicker

Het Bickerspoortje in de Lange Niezel 22

gestuurd. Zijn vriend en huisslaaf Harmen vergezelde hem en is als hofmeester/secretaris altijd bij hem in dienst gebleven. Harmen van Raye trouwde met een Hollandse vrouw. Tot slaaf gemaakten kregen vaker de achternaam van hun eigenaar met het woord "van" toegevoegd.

Het Bickerspoortje

Het zogenaamde Bickerspoortje, met de originele wapenstein, bevindt zich nog steeds in het pand. Het zandstenen poortje vormde ooit de verbinding tussen het huis en het opzij geplaatste achterhuis. Kunsthistorisch en geschiedkundig bleek dit één van de meest waardevolle woonhuizen van Amsterdam te zijn. Helaas is het pand te lang onbeschermde geweest, waardoor het 16e-eeuwse hout-skelet niet meer gered kon worden.

AMSTEL 87

Het huis van een slavenhandelaar van gemengde afkomst

In het vorige pand op deze plek woonde rond 1800 één van de rijkste zwarte Amsterdammers: Jacob Rühle. Hij was de zoon van de WIC-ambtenaar en slavenhandelaar Anthonie Rühle en zijn Afrikaanse vrouw Jaba Botri. De familie Rühle is een bijzonder voorbeeld van een gekleurde familie die groot aanzien genoot en schatrijk werd, ook door de slavenhandel.

Jacob kwam ter wereld in Elmina (Ghana) op 28 mei 1751. Vader Anthony zorgde goed voor zijn zes kinderen, hij nam ze mee naar Suriname en Nederland en verschaft hen een goede opleiding. Jacob was bijna tien toen hij in 1761 in de Amsterdamse Lutherse kerk werd gedoopt. Omstreeks 1769, toen zijn vader overleed, vertrok hij naar zijn geboorteland om in de voetsporen van zijn vader voor de WIC te werken. Hij werd magazijn- en fabrieksmeester, beheerde de voorraad en goederen en hield toezicht op de tot slaaf gemaakten in Elmina. Ook maakte hij privéfortuin in de slavenhandel en was rond 1790 de belangrijkste financier van het Nederlandse bestuur in Afrika. Hij zorgde ervoor dat een familiebedrijf werd opgezet, met grote bezittingen en handelsbelangen in Suriname. Na 1798 besloot Jacob naar Nederland te gaan. Vanuit Amsterdam leidde hij het familiebedrijf vanuit dit pand waar hij woonde met zijn grote familie van diverse partners, kinderen en kleinkinderen.

Jacobs oudste broer Matthijs (1739-1795) nam werk aan op verschillende Surinaamse plantages. Er waren destijds zeer weinig vrije zwarten met een belangrijke functie op de plantages. Matthijs Rühle werd uiteindelijk de enige zwarte plantagedirecteur.

Over de reconstructie

Het pand Amstel 87 bestond niet meer toen Stadsherstel het in 1958 kocht. Het was ons eerste aangekochte 'gat in een gevelwand', waar we vervolgens een reconstructie van het oorspronkelijke pand bouwden. In de hongerwinter van 1944/45 verdween het pand door sloop. De oude geveltop lag gelukkig opgeslagen en konden wij plaatsen bij de herbouw in 1962. De halsgevel bestaat uit gedeelde klauwstukken, een gebogen lijstvormig fronton met dubbele tegenkrul en vulling plus kuif in Lodewijk XVI-stijl, identiek aan de panden Amstel 83 en 85.

*Amstel 87,
gerestaureerd in 1962.*

Duizenden Amsterdamse panden gesloopt in dertig jaar

In de jaren twintig van de 20e eeuw werd voor het eerst een inventarisatie gemaakt van belangrijke historische gebouwen in Amsterdam. Het resultaat was een lijst van circa 4.000 panden, die in 1928 op de 'Voorloopige lijst der Nederlandsche monumenten van geschiedenis en kunst' terecht kwamen. Toen de eerste medewerkers van het pas opgerichte Bureau Monumentenzorg in 1953 een hernieuwde inventarisatie maakten, bleken er zo'n duizend panden te zijn gesloopt. Omdat er meer sloop van Amsterdamse panden dreigde vanwege cityvorming, verkeersdoorbraakplannen en stadsvernieuwing, besloot een groep visionairen in 1956 tot oprichting van Stadsherstel Amsterdam.

Herplaatsen van 135 gesloopte geveltoppen

Al voor de Tweede Wereldoorlog had bouwinspecteur Eelke van Houten zich tegen sloop van monumentale panden verzet, door geveltoppen van gesloopte huizen te herplaatsen op andere gebouwen. Na 1953 zette de medewerkers van Bureau Monumentenzorg dit voort. Zo bleven meer dan 135 geveltoppen voor het stadsbeeld bewaard. Stadsherstel plaatste in totaal 28 gesloopte toppen op haar panden.

DE AMSTELKERK

Amstelveld 10

Doop van een 6-jarige jongen met gemengde afkomst

De Amstelkerk is één van de kerken waar (familieleden van) kopstukken uit de slavenhandel en slavernij zijn begraven, getrouwd of gedoopt.

De uit Hamburg afkomstige Johann Christiaan Fennekol maakte rond 1760 carrière bij de WIC. Zijn testament en begeleidend schrijven uit 1769 geven een inkijkje in het leven van een ambtenaar van de WIC in Afrika.

In de brief lezen we dat Fennekol naast zijn officiële functie bij de WIC ook zelf actief handel dreef. Hij schrijft dat hij handelswaar heeft meegestuurd met kapitein Eggers van het slavenschip Anna en Maria, dat met 310 tot slaaf gemaakte Afrikanen richting Suriname voer.

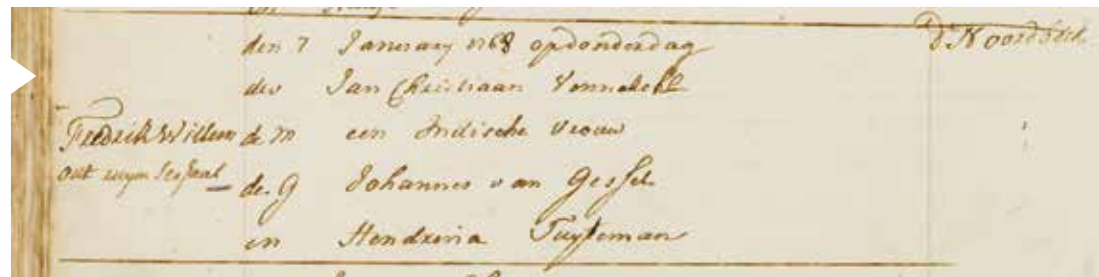
In zijn testament staat ook één en ander over zijn persoonlijk leven. Zo was hij als ongetrouwd man in dienst getreden van de WIC. In 'Guinea' ging hij net als vele ambtenaren van de WIC een relatie aan met een Afrikaanse vrouw, met wie hij vier kinderen kreeg.

In zijn testament noemde hij haar 'mijn neegerin'.

Rond 1762 werd zijn zoon Frederik Willem geboren. Fennekol stuurde zijn zoon naar een vriend in Amsterdam waar hij op zesjarige leeftijd gedoopt werd in de Amstelkerk.

Bij de doopinschrijving staat 'een Indische vrouw' als moeder vermeld. Frederik Willem kreeg in de brief de beschrijving 'mijn jongen' en in het testament 'universeel erfgenaam'. Frederik Willem werd een succesvol jurist en politicus. Hij promoveerde in Leiden en trouwde in een rijke familie. In de Bataafse tijd maakte hij deel uit van diverse bestuursorganen, uiteindelijk als belangrijk man op het ministerie van Koloniën.

De drie dochters van Johann Fennekol; Christina Aquissiba, Anna Eviba en Maria Abenaba, bleven bij hun moeder. Volgens het testament hadden ze recht op elk twee marken goud, twee marken koopmanschappen 'bestaande uit paanegoed' (textiel) en twee slaven.

Doop Frederik Willem, Amstelkerk

Onze eerste herbestemde kerk

De zeer vervallen Amstelkerk werd na restauratie in 1986 het kantoor van Stadsherstel.

Ook biedt het gebouw onderdak aan een restaurant, woningen en er wordt nog steeds gekerkt. In de sfeervolle middenruimte vinden jaarlijks honderden culturele, zakelijke en particuliere activiteiten plaats. Tijdens kantooruren is de kerk met exposities gratis toegankelijk. De Vrienden van Stadsherstel maakten de restauratie van het orgel en de klokkenstoel mogelijk en zorgden ervoor dat de Jan van der Heyden-verlichting terugkwam.

De Amstelkerk voor restauratie in 1986, gerestaureerd in 1988.

Panden met versieringen over handel en zeevaart

Veel eigenaren pronkten graag met hun bezit binnen de Amsterdamse grachten-gordel. Ze lieten daarin ook vaak zien waar ze hun rijkdom mee vergaard hadden. Niet alleen plantage-eigenaren maar ook aanleverings-bedrijven voor schepen en ruilhandel profiteerden van slavenhandel en slavernij; de economie van de stad was verweven met die van de internationale uitbreiding.

KEIZERSGRACHT 695

Het huis met de twee zeegoden

Dit rijksmonument kreeg in 1701 bijzonder mooie marmeren vleugelstukken. Ze behoren tot de vroegste werken van H. Pantel, een specialist in het decoreren van geveltoppen. De twee figuren stellen twee zeegoden voor; links Neptunus, de zoetwatergodheid bij de Romeinen, die zorgde voor de bevoeiing van de landerijen. Hij wordt hier weergegeven als een naakte bebaarde man met als attributen een scheepsanker (houvast en veiligheid) en een schepenkroon. Rechts zit Poseidon, volgens de Griekse mythologie de God van de zee en schepper van de wateren. In deze weergave met een waterrad. Een waterrad gebruikte men ook op de plantages in Suriname.

Het pand had oorspronkelijk een fraaie stoeppartij, die via een schenking van de Vereniging Vrienden weer in oude glorie kon worden hersteld.

SINT NICOLAASSTRAAT 51

INDE BARCK 1626

Hier woonde in 1601 Jan Janz. Barckman. In de 17de eeuw werd met een bark meestal een kleine tweemaster voor de koopvaardij en visserij bedoeld. Zoals we op deze gevelsteen zien, werd de benaming ook toen al

gebruikt voor grotere schepen. Vanaf de 18de eeuw werd de term algemeen toegepast op de grote koopvaardij-schepen.

PRINS HENDRIKKADE 101

De Canefasbael

Even na 1600 liet zeilenmaker Cornelis Gorisz dit pand bouwen. De voorgestelde baal op de gevelsteen is een canevasbaal. Canevas is een dun, maar stevig weefsel dat vooral gebruikt werd voor tenten en scheeps-

zeilen. Ter verzending werd het opgevouwen en verpakt in handzame, met touwen dichtgebonden balen. De restauratie van de gevelsteen is mogelijk gemaakt door de Vrienden van Stadsherstel.

REGULIERSGRACHT 63

Morenhoofdjes in de gevel

In het Nederlands werd het woord *moor* gebruikt als synoniem voor 'neger'. 'Neger' was een aanduiding voor de oorspronkelijke bewoners van Afrika ten zuiden van de Sahara. Het is afgeleid van het Spaanse en Portugeese *negro*, wat "zwart" betekent (en weer afgeleid is van het Latijnse *niger*).

Volgens het Woordenboek der Neder-

landsche Taal komt het woord *moor* in het Nederlands voor het eerst voor in 1644, verwijzend naar de lading van een slavenschip. Hetzelfde woordenboek vertelt dat het woord 'neger' tot de Nederlandse afschaffing van de slavernij in 1863 *zwarte slaaf* als betekenis had. In verschillende panden in Amsterdam komen we morenhoofden tegen.

KEIZERSGRACHT 62

In de jaren '50 was dit grachtenpand bouwvallig. De bovenste twee verdiepingen, inclusief de topgevel, werden in 1959 gedemonteerd. In 1962 kocht Stadsherstel het pand, waarna in 1972 een volledige restauratie volgde.

Het bovenste deel van het pand werd herbouwd, met de oorspronkelijke top als kroon op het werk.

In 1738 liet Christina Soutman het pand met twee verdiepingen verhogen, waardoor het mogelijk het hoogste koopmanshuis van Amsterdam was. De rijkversierde topgevel in Lodewijk XIV-stijl, heeft putti (kinderfiguren) in de klauwstukken. Links stelt de putti de handel met de gevleugelde hoed voor, een attribuut van Mercurius, rechts de Aarde/Landbouw met korenaren.

In 1744 is Margereta Hooft eigenaar van dit pand en trouwt met Wilhem Willink. Zij laten hun woonhuis verfraaien met plafondschilderingen in het thema handel. De zeer verwaarloosde schilderijen werden bij de restauratie opgeknapt.

In de zaal, de belangrijkste kamer op de 1e verdieping van het achterhuis, staat Vader Tijd met de zandloper op zijn hoofd afgebeeld. Hij is in gesprek met Geometrie, die een hemelbol en passer vasthoudt. Kennis van de geometrie was nodig voor de plaatsbepaling op zee. Vier putti zijn op een andere wolk met een wereldbol en een passer in de weer.

In de achterkamer op de begane grond staat Ceres, godin van de landbouw, afgebeeld met korenaren. Een jonge vrouw biedt haar een mand met bloemen en vruchten aan. De twee putti dragen een sikkkel en een guirlande van graan, eveneens symbolen van Ceres.

Koloniale waren

Vrijwel de gehele Nederlandse productie van koloniale waren werd naar Amsterdam vervoerd; 93% van alle suiker, 99% van alle koffie (na 1724) en 87% van alle cacao (na 1740). Suiker was en bleef de belangrijkste. In 1770 waren er bijna 500 plantages in Suriname.

Kaart van Balthasar Florisz van Berckenrode uit 1625. Het wit omkaderde pand is één van de gebouwen van de suikerbakkerij en het witte deel is de Suikerbakkerssteeg. (Stadsarchief Amsterdam).

OUDEZIJD VOORBURGWAL 28

Suikerbakkerij ‘t Moriaans Hooft, een der oudste van de stad

In de oude binnenstad stonden de eerste Amsterdamse suikerbakkerijen. Welke de oudste van Amsterdam was, is onbekend. We weten alleen dat het stadsbestuur in 1597 vaststelde dat de “raffineurs van suycker” samen in geval van brand recht hadden op achttien brandemmers. Aangezien zes per bedrijf de norm was, moeten er toen drie suikerbedrijven zijn geweest. Zo veel waren er volgens een lijst uit 1605 nog steeds. Rond 1700 stonden er ongeveer honderd suikerfabrieken in Amsterdam.

Op een terrein van Stadsherstel tussen de Warmoesstraat en de Oudezijds Voorburgwal, stond ooit de suikerbakkerij Het Moriaanshoofd. De bakkerij is tussen 1597 en 1625 gebouwd en behoort tot één van de oudste suikerbakkerijen van de stad. Boven de grond is niets meer van het pand te zien, alleen de Suikerbakkerssteeg is een stille getuige. Bij de restauratie van het 19e eeuwse Veilinghuisje op het binnenterrein, waar nu bierbrouwerij de Prael in zit, heeft Stadsherstel archeologisch onder-

zoek laten uitvoeren. Op deze plek kwamen twee gebouwen tevoorschijn. Het wit ingekleurde pand lag deels onder het Veilinghuisje en het tweede gebouw stond daarachter. Tijdens de opgravingen kwamen verschillende waterreservoirs, waterkelders en waterputten tevoorschijn. Bij de verschillende stadia van de suikerraffinaderij werden namelijk grote hoeveelheden water gebruikt om de substantie, waaruit uiteindelijk suiker ontstond, te reinigen en te koken.

Foto van de onderzoekslocatie. De rechtergevel is die van het Veilinghuisje, boven de Warmoesstraat. 1 is een waterkelder, 2 en 11 zijn bakstenen goten waarvan de laatste waarschijnlijk loosde op de Oudezijds Voorburgwal, 6 is een waterput, 18 een intacte overwelfde waterkelder en in de put 9 is een fragment van een suikerstrooppot gevonden.

De productie van suiker

Voorbeelden van in de Amsterdamse suikerraffinaderij gebruikte aardewerk. Links een pot op lobvoeten, in het midden een kegelvormige vulpot geplaatst op een strooppot. Rechts fragmenten van suikerbakkersaardewerk opgegraven aan de Suikerbakkerssteeg.

In Suriname lagen de plantages aan rivieren. De hoofdgebouwen stonden aan het water; de huizen van de planter en de opzichter, het boothuis en de keuken. Daarachter lagen de slavenverblijven en landbouwgronden. In 1684 waren er 80 suikerplantages, in 1704 128 en bijna 450 rond 1750. Op de plantages werd rietsuiker door tot slaaf maakten geoogst, geplet, gestookt en als vloeibare kegels van ongeveer een halve meter gestold. De zogenaamde suikerbroden. Kisten met suikerbroden werden naar de hoofdstad Paramaribo geroeid en naar Amsterdam verscheept, waar de meeste suikerbakkerijen van het land stonden. In deze suikerbakkerijen werd het halffabri- caat bewerkt tot bruikbare suiker en stroop. Dat gebeurde door het meerdere keren te zuiveren vanuit een kookproces met ei en kalk, waarna de vrij heldere dikke siroop ingekookt werd tot kandij.

Om kristalsuiker te krijgen, werd de kleffe massa in aarden kegelvormen met in de punt een gaatje gegoten. Deze werden bovenop een aarden pot geplant, waarin de resterende stroop kon lekken. Daarna volgden enkele droogprocessen. Vervolgens werden de suikerbroden verpakt in blauw papier en zowel lokaal als internationaal verkocht. Suiker was tot ver in de 19de eeuw een luxeproduct, maar de suikerstroop was ook voor minder welgestelden redelijk betaalbaar en gold als zeer voedzaam. Twee eeuwen lang kwam de meeste suiker uit Suriname.

SINT NICOLAASSTRAAT 58

Het pand Sint Nicolaasstraat is gerestaureerd. Het behoorde tot een grote groep panden dat Stadsherstel rond 1985 restaureerde als onderdeel van het Blaeu-Erf project. Destijds het grootste project van Stadsherstel

Koffie

Veel gevelstenen in Amsterdam verwijzen naar de handel in koloniale producten, waaronder koffie. Koffie was een populair luxeproduct, dat Amsterdammers toen en nu graag consumeerden.

Gevelsteen T Sernaemse Koffivat

Deze gevelsteen sierde het pand dat Gijsbert Rebel in 1729 kocht. In die tijd waren er in de Sint Nicolaasstraat verscheidene kruideniers en ook een gespecialiseerde koffiewinkel. De huidige steen is een kopie. De oorspronkelijke steen was na een brand in 1974 kwijtgeraakt en kwam via een antiquair in het Douwe Egberts-museum in Utrecht terecht.

Cacao

Cacao kwam in 1621 naar Nederland. De WIC zag meteen commerciële mogelijkheden, door in Suriname cacaobomen te planten. De chocolade stond net als koffie in de belangstelling vanwege haar medicinale eigenschappen. Cacao zou helpen tegen verkoudheid en hoestbuien. In de 18e eeuw steeg de consumptie van chocolade snel. De lekkernij chocolade was echter zo kostbaar dat alleen de zeer rijken de drank bij een feestelijke gelegenheid konden drinken.

OUDEGRACHT 69, WEESP

Het Chocoladekerkje

Casparus van Houten sr. (1770-1858) opende in 1815 een chocoladefabriek aan de Prinsengracht in Amsterdam. Hij maakte de fabriek tot een internationaal gekende onderneming en exporteerde chocolade naar Engeland, Frankrijk en Duitsland. De Van Houtenkerk in Weesp werd in 1906 neergezet in opdracht van de gezusters Van Houten, telgen uit het beroemde chocoladegeslacht. Stads-herstel kreeg de kerk en restaureerde hem. Er zijn daar regelmatig chocolade-gerelateerde activiteiten, waaronder het Chocoladefestival.

Ruilproducten voor slavenhandel

Textiel was het meest gebruikte ruilmiddel in de slavenhandel, meer dan de helft van de ruilmiddelen bestond uit textiel. Daarnaast zette men ook ijzer, wapens, buskruit, kralen, jenever of andere drank in als wisselgeld. Verschillende gevelstenen herinneren aan deze producten.

KEIZERSGRACHT 695

Beer? met blauw laken

Op deze steen staan drie rollen blauw laken (geweven wol) met lakenloodjes afgebeeld. Lakenloodjes waren door staalmeesters afgegeven keurmerken, die goed zichtbaar moesten zijn. De voorstelling verwijst naar de bloeiende lakenhandel in deze buurt in de 16de en 17de eeuw. Welk beest wordt voorgesteld en wat de betekenis daarvan is is helaas niet bekend.

TUINSTRAAT 55

Gevelsteen Int Oude Groene Laken

Tijdens de restauratie van het pand in 1987 werd de gevelsteen in twee brokken gevonden. Ze hadden waarschijnlijk al sinds de 18e eeuw dienstgedaan als natuurstenen dektafels van de gevel. Waarschijnlijk heeft de steen daarvoor wel in de gevel gestaan. Vanaf de late middeleeuwen werd laken erg populair, vooral omdat het slijtvast en vuil- en waterafstotend was. Ideaal voor kleding dus. Dankzij de Vrienden is de steen gerestaureerd.

Jenever als ruilmiddel

Ook jenever deed het goed als ruilmiddel in de koloniale handel. Eén van de grootste Amsterdamse likeurstokers in het verleden - in 1812 zelfs de grootste van de wereld - was Wijnand Focking. Fokking kocht in 1730 in de Pijlsteeg een likeurstokerij uit 1679. De stokerij profiteerde van de verkoop als ruilmiddel. Maar ook van de Amsterdamse haven waar boten, met voor likeur benodigde kruiden en specerijen, aanlegden.

PIJLSTEEG 33

De jeneverstokerij van Wijnand Focking

In dit voormalige pakhuis is de slijterij van Wijnand Focking gevestigd en erboven zijn enkele appartementen gerealiseerd.

OUDEZIJD VOORBURG WAL 224

Het grootste vat ter wereld

In de buurt van een scheepswerf bevond zich ook altijd een kuiperij. De houten vaten dienden als opslag voor voedsel en drank aan boord van de koloniale handels- en slavenschepen.

Stadsherstel kreeg bij haar 40-jarig jubileum in 1997 deze gevelsteen met het grootste vat ter wereld erop afgebeeld van de Gemeente Amsterdam. De steen komt van Kattengat nummer 1, een pand dat in 1932 moest wijken voor nieuwbouw.

REESTRAAT 6

Woonhuis Anton de Kom

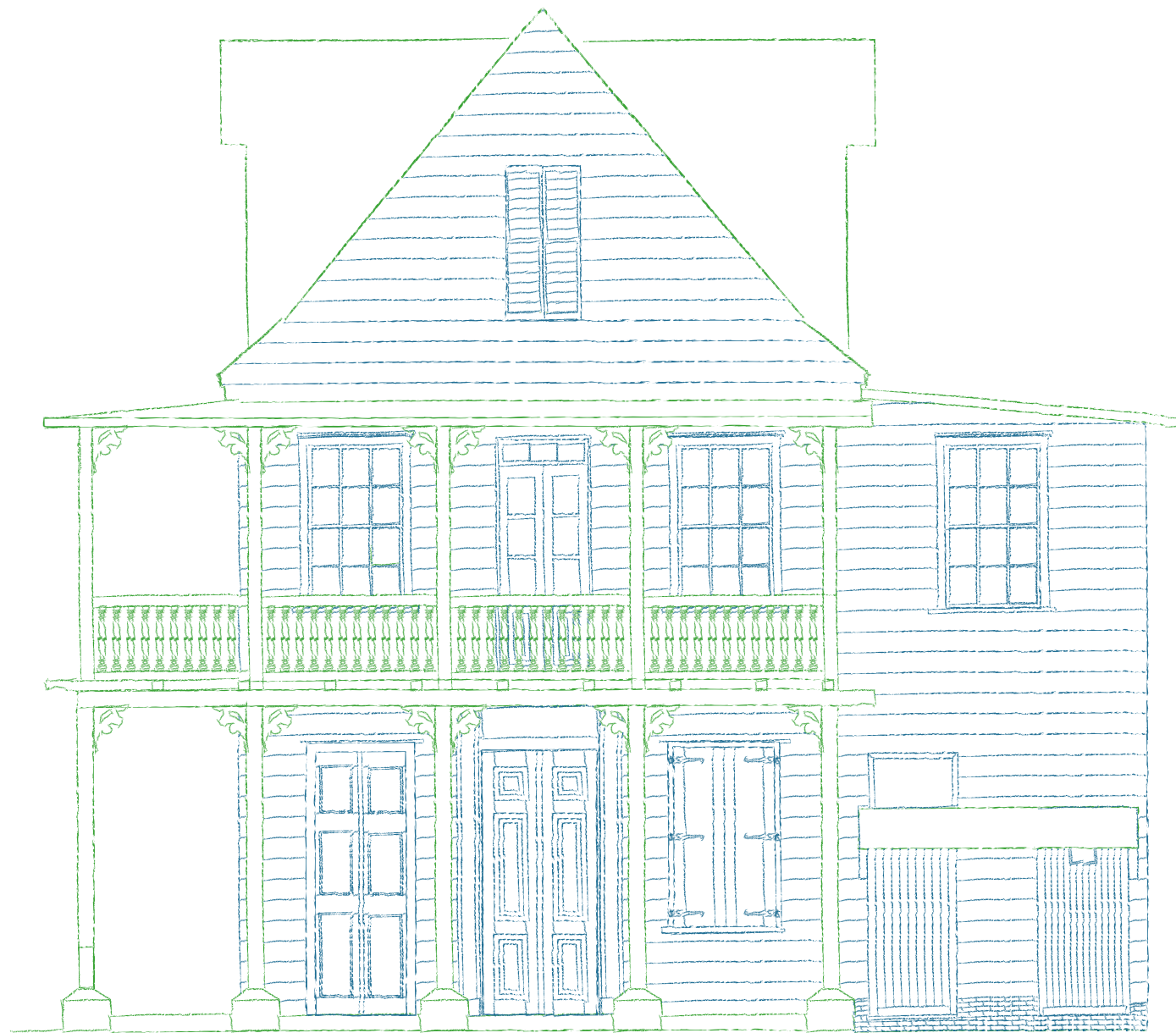
Het door Stadsherstel gerestaureerde pand Reestraat 6 was in 1935 het woonhuis van de anti-koloniale verzetsman Anton de Kom (1898-1945). De Kom kwam ter wereld als zoon van de boer Adolf Damon de Kom en Judith Jacoba Dulder. Zijn vader was als tot slaaf gemaakte geboren. Zoals vaker gebeurde, is de familienaam een omkering van de naam van de slaveneigenaar; Mok. De Kom woonde van 1920 tot '32 in Nederland en vertrok vervolgens met zijn vrouw Petronella Bosboom en hun kinderen naar Suriname. Daar vestigde hij een adviesbureau in zijn ouderlijk huis. Hij vocht voor de rechten van de Creolen en de Hindoestaanse en Javaanse contractarbeiders. In 1933 werd De Kom zonder veroordeling naar Nederland verbannen. Hij schreef in 1934 de Max Havelaar van de slavernij: 'Wij slaven van Suriname'.

De Kom verzette zich fel tegen de nazi's, hij werd gearresteerd en in april 1945 stierf hij in een concentratiekamp. In 1968 werd Stadsherstel eigenaar van zijn pand in Amsterdam, zijn geboortehuis in Suriname verkeert in helaas nog in vervallen staat.

In 1968 was alleen het ondersteuk van Reestraat 6 nog aanwezig.

Zwarthovenbrugstraat 116, Paramaribo

STADSHERSTELLEN IN SURINAME

Vijf houten parels in Paramaribo gered

Net als Amsterdam bezit Paramaribo weinig grote belangrijke monumenten. Je stuit er vooral op middenstands- en volkswoningen. De combinatie grotere gebouwen en kleinere houten woningen bepaalde eeuwenlang het karakter van de stad. De meeste van die kleinere panden zijn verdwenen, dat wat overbleef, staat er slecht bij. Stadsherstel hecht waarde aan het oorspronkelijke karakter van een stad, daarom heeft het vier van dit soort kleine woningen gered en gerestaureerd.

Een houten stad

Paramaribo staat bekend om haar fraaie en sober afgewerkte, witte houten huizen. De kleine en grotere huizen zijn gebouwd volgens een eenvoudig vast grondpatroon. De unieke Surinaamse bouwstijl is gegroeid uit de vele invloeden van de kolonisten en buitenlandse bewoners. Je herkent de cottage sfeer van de Engelse kolonisten. Het dorpse, houten huis, de stadse, stenen stoepen en bordessen zijn afkomstig van de Hollanders. De symmetrie is ingebracht door de Fransen en het dakhuis met het halfronde raampje is een Duitse erfenis. In de negentiende eeuw werden daar bovendien de grote balkons volgens de Noord-Amerikaanse colonial style aan toegevoegd. Architectuurhistoricus Temminck Groll (1925-2015) maakte een studie van het Surinaamse huis en concludeert dat het eigene niet is ontstaan door een gekopieerde optelsom, maar uit de wijze

waarop lokale ambachtslieden de wensen van hun opdrachtgevers vertaalden.

Veel kleine volkswoningen zijn in de loop der jaren vergroot. Oorspronkelijk bestond het pand uit één beuk bestaande uit een woonkamer met daarachter de keuken en boven de slaapkamer. Ter uitbreiding maakte men een extra aanbouw, zoals de afbeelding van dit pand aan de Zwarthovenbrugstraat illustreert. De oorspronkelijke maat voor een woning als deze was ongeveer 4 x 7 meter. Daar kon indertijd best een huishouden van veertien mensen wonen.

De traditionele middenstandswoningen waren een maatje groter met twee beuken; een brede voorbeuk en smallere achterbeuk met daarachter een achtergalerij.

De brandbare stad

Bouwen met hout is kwetsbaar, besepte men ook in Paramaribo. Grote stedenbranden in 1821 en 1832 zorgden ervoor dat regels rond bouwen met hout werden aangescherpt. Net als in Amsterdam trouwens.

Tekort aan bekwame metselaars

Het oude centrum is desondanks nog steeds voornamelijk opgetrokken in hout. Gebrek aan bakstenen was het probleem niet; vanaf eind 17e eeuw werden deze als ballast voor de schepen uit Nederland aangevoerd. In Paramaribo zelf bakte men ook steen. Maar door de snelle uitbreiding van de stad, de hogere kosten van baksteen, een tekort aan bekwame metselaars en het gewenste bouwtempo maakten dat de voorkeur bij hout bleef. Een andere reden daarvoor is waarschijnlijk de aanwezigheid van timmerlieden op de talrijke Hollandse schepen.

Ontvlambare dakbedekking

Ter dakbedekking gebruikte men materialen als pinabladeren, houten shingles, leien, gebakken dakpannen en tichels. In 1832, na de grote stadsbrand, werd voorgeschreven de daken met tichels of pannen te dekken. Gouverneur Sommeldijck had al eerder aangegeven dat brandbare dakbedekking niet toegepast mocht worden. Uit het feit dat er nu nog steeds daken met brandbare dakbedekking bestaan, blijkt dat niet iedereen de regels opvolgt. Leien op de daken dateren van midden 19e eeuw. Eind 19e eeuw deed het gegalvaniseerde zink zijn intrede. Tegenwoordig is de golfplaat of zinkplaat populair.

EEN TYPISCH SURINAAMS HUISJE

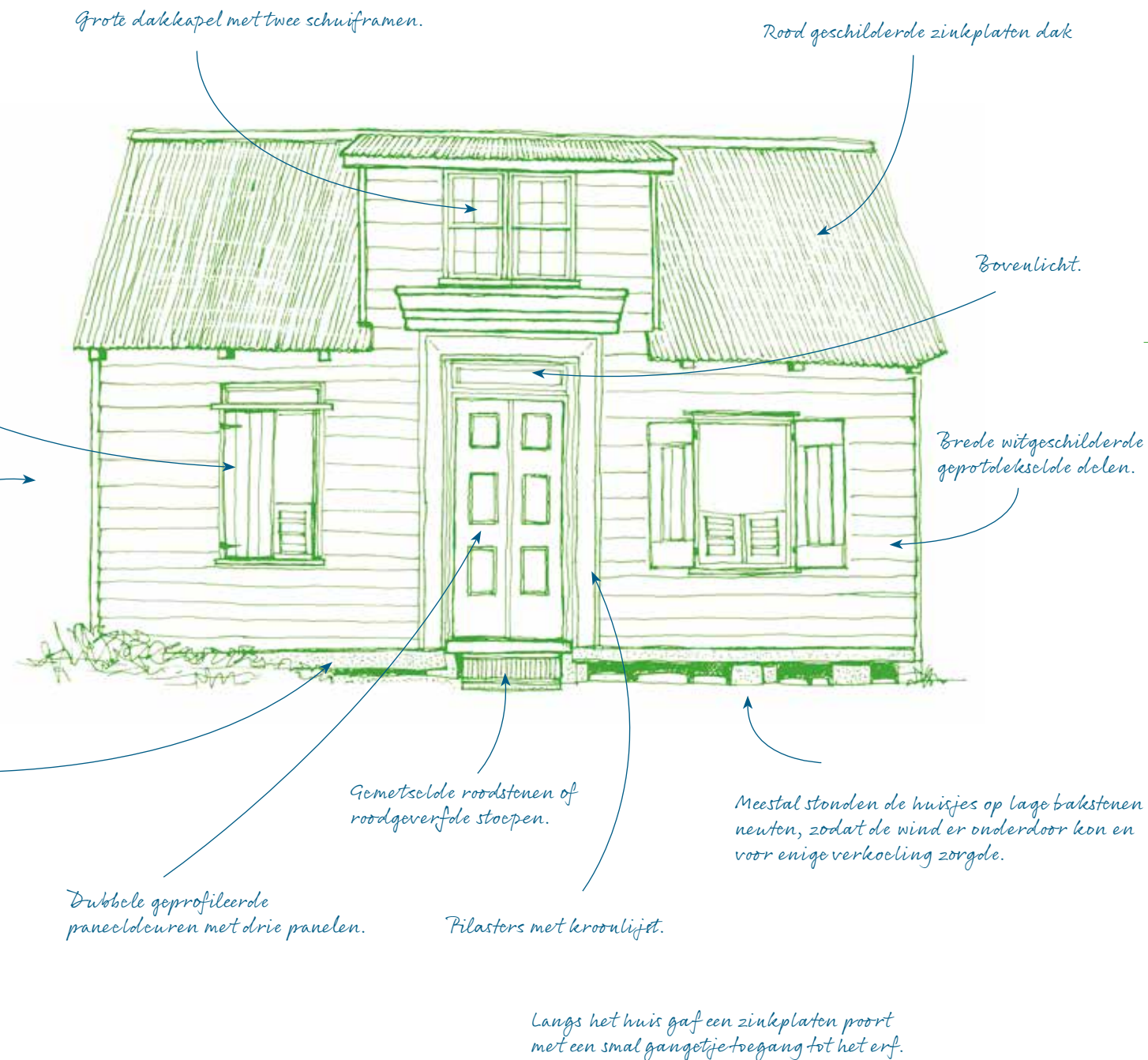
Symmetrische gevel, meestal met de nok naar de straat.

Groene houten luiken met verstelbare sluiters voor ventilatie en tegen inkijk.

Aan de zij- of achterkant maakte men een uitspringend kookraam voor de houtskoolpot.

De onderste beslagplank** die op de bakstenen plint rust was oorspronkelijk geprofileerd, een kunstwerk van de timmerman. Vaak zijn deze in de loop der tijd vervangen en soms voorzien van een plank in een afwijkende kleur.

**een beslagplank is de veelvoorkomende gevelbedekking.

PAND ÉÉN

Een zelfbouwhuis aan de Julianastraat 56

Haar hele leven woonde Hildegonda Berkenveld (19-11-1929) in het door haar vader gebouwde huis aan de Julianastraat 56. De laatste jaren in een kleine ruimte onder het huis, zonder veel comfort. Het zat haar dwars dat het pand steeds verder achteruit ging. Omdat ze niet de financiële mid-delen bezat om het op te knappen, zocht ze hulp bij Stadsherstel. Wat haar betreft zou Stadsherstel het pand kopen, restaureren en verhuren. Voor zichzelf hoopte ze in dit plan op een klein woon-huisje achterin de tuin. Dat zou Stadsherstel wel-

licht voor haar kunnen bouwen. Stadsherstel vond dat ook een goed plan. Mevrouw Berkenveld was echter niet geheel eigenaar van het pand; gelukkig steunde haar neef het plan en verkocht zijn erfdeel aan Stadsherstel.

In 2013 rondde Stadsherstel de restauratie af. De huidige huurder van het voorhuis is een land-meters- en notariskantoor. Mevrouw Berkenveld woont in haar huisje op het erf. Hierdoor is één van de laatste authentieke Surinaamse houten wo-ningen aan de Julianastraat behouden gebleven.

Het scheefgezakke pand is opgevijzeld.

Hildegonda Berken-veld voor de dubbele klapdeur met ventila-tieopeningen.

Huize L.H.J. Berkenveld

Laurens Henrij Johann Berkenveld, zoon van een Nederlandse vader en een Surinaamse moeder, zag het levenslicht op 8 december 1885. In 1908 trouwde hij Christina Sicilia Lynch. Zij kregen drie kinderen, waaronder Hildegonda Sicilia Theodora Maria. Laurens ging bij de Rooms Katholieke Missie aan de slag als timmerman bij de vele houten gebou-wen. Het was geen gemakkelijk en veilig werk. Hij kwam vaak met bebloede benen thuis, nadat hij het harde hout ambachtelijk had bewerkt met een dissels.

In 1913 kocht Berkenveld een stukje grond aan de Julianastraat van de Rooms Katho-lieke Missie. Het gebied bestond grotendeels uit zwamp (moeras) en bos met kankantrie-bomen (kapok). Berkenveld bouwde eerst aan de achterzijde een tijdelijk huis met een keuken, waterput en een koeienstal voor acht koeien. De verkoop van vlees en melk zorgde voor een aanvulling op het inkomen van de familie. Zo kon geld opzij worden gelegd voor de bouw van een nieuw huis aan de straatzij-de. De bouwwerkzaamheden startten in 1922 ná werktijd. Berkenveld werkte tot twee uur 's nachts door. Zijn echtgenote steunde hem door bij te lichten met de olielamp en te hel-pen met balken sjouwen. Zijn oudste dochter Eugenia, destijds negen jaar oud, leverde haar bijdrage met schaven van de vensterbanken en het maken van de houten jaloezieën. In 1923 betrok de familie het huis, dat op neuten van 1,7 meter hoog staat.

Berkenveld overleed in 1935, aan een on-gelukkige val van een steiger. Na zijn dood werd een deel van de woning verhuurd aan Nederlandse militairen gestationeerd op Fort Zeelandia. Moeder Berkenveld en haar twee dochters betrokken de bovenste etage. De open galerij werd afgesloten en van ramen voorzien. Hildegonda was tijdens haar werk-zame leven dienstmeisje en later bejaarden-verzorgster. Ze nam twee kinderen in huis. Een kweekje (pleegkind) en een neefje.

PAND TWEE

Costerstraat 62

Het tweede pand dat bij Stadsherstel in 2014 in bezit kwam, was het zwaar vervallen woonhuis Costerstraat 62. Over het uit 1908 stammende gebouw is helaas niet veel bekend. Volgens oude buurtbewoners was er vroeger een koffiebranderij. In 1903 kreeg de Costerstraat zijn naam, nadat de heer J.M.L Coster dit verzocht. Coster is een Joodse naam; de Costers woonden generaties lang in Suriname. J.M.L. Coster was jarenlang voorzitter van hulp in nood- en armenbestuur van de Nederlandsch Israëlitische Gemeente en eigenaar van een zaagmolen in de wijk Combe (Paramaribo).

Bescherm het restauratievak

Net als in Nederland, dreigt in Suriname het restauratieambacht uit te sterven en zijn er jongeren die vroegtijdig hun school vaarwel zeggen. Voor sommigen van die jongeren past het werken in de bouw beter dan het zitten in de schoolbanken.

In Nederland zijn verschillende organisaties bezig met deze groep jongeren en het opleiden van jongeren in de bouw. Stadsherstel Amsterdam eist al jaren dat al haar restauratieprojecten als leerlingbouwplaats uitgevoerd worden. Op deze wijze krijgt het vak een nieuwe kans: de oudere ambachtsman kan zijn restauratievakwerk doorgegeven aan een jongere.

In Suriname wordt een vergelijkend leerwerktraject opgezet. Dit was ook één van de pijlers van de tweede Twinning aanvraag.

Het opleiden van jongeren vraagt ook om leermeesters die niet alleen goed kunnen timmeren maar ook op een goede manier hun ervaring kunnen overbrengen. Onder het motto 'teach the teacher' kwamen twee ervaren Surinaamse uitvoerders naar Amsterdam om kennis te maken met Amsterdamse leerlingbouwplaatsen en om te zien welke rol Stadsherstel daarin heeft.

Balkons

Voor 1821 hadden Surinaamse woningen geen balkons, wel hadden grote huizen een binnengalerij met bogen aan de voor- of achterkant van het huis. De eerste huiseigenaar die na de brand van 1821 zijn huis liet herbouwen, deed dit volgens een ontwerp van de jonge Surinaamse stadsarchitect Johan Voigt, die in Amerika had gestudeerd, had gereisd en bijzonder gecharmeerd was van de bouwstijl in de staat Louisiana. Het huis kreeg een balkon, gedragen door zuilen. Omstreeks 1835 waren alle huizen aan de Waterkant herbouwd met een balkon gedragen door zuilen of pilaren. Een woning met een balkon werd een statussymbool. Bij de gewonere huizen zijn de stijlen van de balkons steeds vierkant met geprofileerde hoeken. Het basement –verbrede voetstuk- van de kolom is van steen en de consoles –uitspringende constructiedelen- zijn vaak mooi versierd zoals die van het Stadsherstelpand in de Zwartenhovenbrugstraat.

PAND DRIE

*Één van de laatste volkshuisvestingwoningen:
Prinsessestraat 43*

Van achtererf tot vrijstaande woning aan de straat

De kleine volkswoningen kwamen in twee soorten voor. Als zelfstandige straatwoningen met elan, meestal bewoond door kleine neringdoenden, ambachtslieden of lagere ambtenaren. Daarnaast waren er erfwoningen die achter een – meestal grote – straatwoning waren geplaatst. In de erfwoningen woonden de tot slaaf gemaakten van het grote huis, soms wel vijftig mensen. Ze hadden hun eigen toegang tot het erf via de Nengredoro “negerdeur”. In 1863 werd de slavernij afgeschaft, maar er kwam nog wel een verplichting om tien jaar op de plantages te werken. De ‘vrijverklaarden’ of hun nakomelingen huurden vanaf toen de woningen.

In de laatste 25 jaar van de 19e eeuw ontstond een nieuw verschijnsel; de bouw van rijen kleine huisjes voor de verhuur. Door de trek van voormalige plantageslaven naar de stad, was er een grote vraag ontstaan naar woonruimte. De verhuur van deze kleine huisjes op achtererven was pure huisjesmelkerij. Kwaliteit en leefbaarheid speelden nauwelijks een rol, de huur innen des te meer. Enkele van deze erfcomplexen (bigi dyari - grote erven) zijn bewaard gebleven.

LEVEN OP EEN BIGI DYARI

De kleine huisjes hadden geen badkamer. De verschillende bewoners deelden een gemeenschappelijke plee en een gemeenschappelijk badhuisje.

Het water werd daarvoor uit de erfput gehaald. De sloot achter op het erf fungeerde als open riool; daar kwam meestal ook het afval in terecht. Als men netjes was, werd dit verbrand of in een kuil begraven.

GEORGANISEERDE VOLKSHUISVESTING

Het was duidelijk dat de vieze erven met hun krottige huisjes geen goede oplossing vormden voor de volkshuisvesting. Begin 20e eeuw werden daarom woningbouwverenigingen opgericht, zij gingen aan de slag in nieuw aangelegde straten zoals de Prinsessestraat. Alle woningen bouwden ze langs de straat, erfbebouwing was voorbij. Dat was echter een dure oplossing die alleen de middenklasse zich kon veroorloven. De volksklasse bleef aangewezen op de dyari's.

PRINSESSESTRAAT 43

Eén van de laatste overgebleven voorbeelden van zo'n volkshuisvestingwoning is Prinsessestraat 43. De bouwopdracht voor het pand kwam in 1916 van de zendingsfirma C. Kersten & Co, het beheer gebeurde door de N.V. Surinaamsche Bouw en Woning Maatschappij. Deze bouwmaatschappij stelde de woningen in huurkoop beschikbaar aan personeelsleden van de firma Kersten. Het is een fraai huisje. Het traditionele houtskelet bevat pen en gatverbindingen, een eeuwenoude techniek die spoedig verdween.

Het koto museum

Stadsherstel kocht Prinsessestraat 43 van architect Carel van Hest en restaureerde het pand in 2013. In het pand zit nu het Koto Museum, met een rijke collectie koto modellen en textielwerken vanaf 1883. Er zijn speciale voorzieningen in het huis om de verzameling zo goed mogelijk te kunnen bewaren.

De symbolische taal van traditionele kleding

De koto is een traditionele Creoolse klederdacht, die zich tijdens de slavernij in Suriname heeft ontwikkeld. In de meest complete vorm draagt de kotomissi (vrouw die een koto draagt) een combinatie van kledingstukken die allemaal iets anders betekenen. Bij de koto hoort de angisa (het hoofddekseel), het belangrijkste kledingstuk voor vrouwen. Via de verschillende bindwijzen kan de draagster laten weten waar haar gemoed naar staat. Is ze op ruzie uit, of wil ze een geheime minnaar uitnodigen? De angisa is bovendien van grote culturele waarde, omdat hij naar historische gebeurtenissen verwijst.

De toonkamers van het museum zijn ingericht met historische meubels, gebruiks- en siervoorwerpen. In de huizen van de middenstanders waren vaak een woonkamer en een deftige kamer. De laatste gebruikte men enkel voor bezoek. In vrijwel elk huis stonden houten schommelstoelen en vaak ook een sofa.

PAND VIER

*Het huis van een plantage-eigenaar,
Zwartenhovenbrugstraat 116*

Op de hoek Zwartenhovenbrugstraat-Hogstraat staat een markant pand; het vierde pand dat Stadsherstel Suriname restaureerde. Stadsherstel Amsterdam kocht in haar beginjaren veel hoekpanden aan, omdat een geres- taureerde hoek een positieve uitstra- ling naar twee straatzijden geeft. Dat geldt zeker ook voor dit pand. Jaren- lang stond het er als een verrotte kies bij, terwijl de grote verkeersdrukte passeerde. Inmiddels straalt het weer van trots. Het pand stond lange tijd te koop, maar niemand zag er heil in om het te kopen en restaureren. Stadsher- stel werd in 2015 de nieuwe eigenaar en restaureerde de woning in 2016.

In 1923 had het gebouw al dezelfde vorm als nu. Het was een woonhuis met een winkel van twee bouwlagen en met een doorlopende galerij. Er zat bijvoorbeeld jarenlang de fietsver- huurwinkel Hersam in.

De Zwartenhovenbrugstraat was tot ongeveer 1770 de achtergrens van de stad, daarna begon de savanne. Toen rond die tijd nieuwe kavels werden uitgegeven, kocht J.A. Geselschap het erf met het nummer 33. Dat werd later de Zwartenhovenbrugstraat 144. Het erf was 2 ketting x 2 ketting groot, ofwel 41,45 x 41,45 meter. In 1782 was het terrein waarschijnlijk al bebouwd.

Johan Gerard Andries Abraham Geselschap

(circa 1747 - Cleeff 1789)

Johan Geselschap arriveerde in 1753 vanuit Amsterdam in Para- maribo met het fregatschip Huys te Bloemendael. In 1769 werd hij eigenaar van de kleine plantage 'Willemsburg aan de Para', 21 tot slaaf gemaakten verbouwden daar cacao en katoen voor hem. Men taxeerde de plantage op Fl. 48.665,-. Dat is belachelijk hoog in verhouding tot de taxatie van 1752. Het lijkt een typisch geval van bewuste overwaardering om een hoge hypotheek te kunnen verwerven. Dat was gebruikelijk in die tijd, uit onderstaand ver- haal blijkt waarom. In 1770 trouwt Geselschap met de vijftienjarige Henrietta Francina La Croix uit Paramaribo. Hij wordt eigenaar van de zwaar verhuypothekeerde plantage Campenburg aan de be- neden-Commewijne, die van zijn schoonvader was. In 1773 gaat Ge- selschap failliet. De plantage komt op de veiling en brengt f200.000 op, bijna een verdubbeling in twee jaar. Schoonvader Isaac la Croix was in 1772 een der grootste huis-

eigenaren van het land. Hij werkte als agent bij het Nederlandse negotiatiefonds Schouten & Va- lens. Een negotiatie was een soort beleggingsfonds. Investeerders kochten obligaties en ontvingen daar veel rente over. Dat rente- percentage trok voornamelijk veel Amsterdamse geldschietters met én zonder ondernemerstalent aan die hun geluk gingen beproeven. Daardoor ontstond een grote pot geld waaruit planters konden le- nen. Geld lenen met een plantage als onderpand ging heel gemak- kelijk. De planters ontvingen vaak veel te hoge leningen omdat taxa- teurs de plantages overwaardeer- den, dit had nare gevolgen toen het op de plantages wat slechter ging. La Croix was groot deelne- mer in dit schemerige spel van overwaardering ten gunste van een overtrokken krediet. Hoe ho- ger het krediet, des te hoger zijn provisie. In 1770 klapte de zeep- bel. De beleggers beseften dat de overtrokken Surinaamse negotia- ties slechts verlies opleverden en de interesse in nieuwe negotiaties werd vrijwel nihil. Plantages gin- gen failliet, beleggers verloren hun geld en Suriname dook in een diepe crisis waarvan het in feite nooit is hersteld.

De straatnaam

De straat is vernoemd naar de hofjes die voor de 'vrije negers' aan de overkant van de steenbak- kersgracht werden gebouwd.

Vaak is het enige ornament aan een houten woning de geprofileerde console tussen de kolommen en de onderbalk van het balkon.

PAND VIJF

Het huis van de oudste man van Suriname, Prinsessestraat 47

In 1912 kocht Coenraad Jacob Johan van der Kuyp een perceel aan de Prinsessestraat. Dit perceel hoorde vroeger bij het achterland van een erf aan de Gravenstraat. Van der Kuyp betaalde er fl.400,- voor aan mejuffrouw Georgetina Paulina Polak. Ook kocht hij een houten huis achterin de Anniestraat en liet dit deel voor deel demonteren. Drie sjouwers verplaatsten het naar de Prinsessestraat. Van der Kuyp bouwde de begane grond van het huis, de rest liet hij door een timmerbaas uitvoeren.

Coenraad van der Kuyp werd geboren op 3 mei 1878 in Paramaribo en overleed aldaar als oudste man van Suriname op 105 jarige leeftijd. Zijn vader Coenraad Pieter van der Kuyp (Dordrecht 1843) was banketbakker en ging naar Suriname om te werken voor de Hernhutters (Evangelische Broedergemeente), hij trouwde in 1876 met de Joodse Sara Heijmans (1849 Paramaribo).

Zoon Coenraad bracht zijn jeugd door in Nickerie. Hij trouwde met Creoolse Elisabeth Christine Oldenstam, die in 1945 overleed. Zij hadden toen zes kinderen (4 dochters en 2 zonen) die vervolgens door tante Loes uit Nederland werden opgevoed. Tante Loes kreeg haar eigen kamer op de verdieping en trouwde later met de man van haar zus. Coenraad was een veelzijdige man: imker, tuinier, timmerman, goud-, koper- en zilversmid, taxateur en postzegelverzamelaar op zolder. Hij werkte bij de Koloniale Vaartuigen als motorist en/of als machinist bij de rivier- en zeedienst.

De ramen zijn tussen de stijlen geplaatst kozijnen waren daardoor niet nodig.

De constructie van de houten woningen is binnen goed zichtbaar; alleen deftige huizen kenden binnenbetimmering en behang. Binnen zijn ook goed de luiken en de regelbare jaloezieën goed te bekijken. De ramen worden altijd tussen stijlen geplaatst, die fungeren dan als kozijn. De tussenwanden zijn anders opgebouwd. Op 60 cm hoogte tussen de stijlen bevindt zich een geprofileerde lat. Onder werd de ruimte opgevuld met horizontale delen, daarboven met verticale. De wand naar de zijkamer, vaak gebruikt als deftige kamer, werd opengehouden, net als de dubbele deuren naar de achterbeuk.

De wand tussen de woonkamer en de deftige kamer, die ook wel door de familie van der Kuyp de mooie zaal genoemd werd.

De dubbele deuren naar de achterbeuk. Rechts de deftige kamer.

De overspanning van de vloerbalken is 1,2-1,3 meter. Dat is veel breder dan in Nederland. Dat komt doordat het Surinaamse hout veel taaier en sterker is.

Achterkant van het huis

Oma Lise, de eerste vrouw van Coenraad van der Kuyp, achter het huis bij haar bloemen. Waarschijnlijk op haar verjaardag want kleindochter Hanna herinnert zich nog dat men dan zo'n foto maakte.

*Zo deed men
de afwas*

Het kookraam

Rechts achter de deftige kamer bevond zich de ruimte waar onder andere het bordenrek aan de muur hing. De afwas deed men zo uit het raam. Kleindochter Hanna herinnert zich nog dat hun Tante Loes zo bezig was. Waarschijnlijk heeft de opstelling te maken met overgang van de plaats van de keuken. Oorspronkelijk was die niet in het huis, maar op het erf. Kleinere huisjes hadden de keuken in een aanbouw achter of naast het huis, het zogenaamde kookraam of botralie.

*Coenraad van de Kuyp met zijn
oudste kleinzoon Henk.*

Het verhaal achter de schenking

Dit prachtige en zeer vervallen pand heeft Stadsherstel geschonken gekregen van de 21 erfgenamen van Coenraad van der Kuyp. Dit soort schenkingen zijn zeer bijzonder. Veel Surinaamse eigenaren doen niets/kunnen niets doen met hun pand vanwege de complexe boedelproblematiek. Waardoor de panden nog meer vervallen en meestal sloop of instorting volgt. Het is vaak aantrekkelijker om de grond te verkopen ten behoeve grootschalige nieuwbouw.

Toen Stadsherstel het pand op nummer 43 in deze straat restaureerde, werd het eerste contact gelegd met één van de erfgenamen van nummer 47, Roy van der Kuyp. Van der Kuyp kende Stadsherstels directeur Ton Smit en wist daardoor dat Stadsherstel een betrouwbare organisatie was. Hij vond het zonde dat het pand er zo verwaarloosd bij stond en nam de taak op zich om de rest van de familie te overtuigen om het pand aan Stadsherstel te schen-

ken. De andere erfgenamen stonden niet meteen klaar om te tekenen. "We waren wel een beetje argwanend en dachten: wat gaat Stadsherstel er mee doen? Opknappen en daarna als hotel verkopen?", zeiden Jenny en Hanna, kleindochters van Coenraad, in een interview. "Omdat verhuren van het pand na mijn opa's overlijden het toch ook niet geweest was en we ons de bezorgdheid van onze moeder om het pand herinnerden, besloten we het toch te doen. Gelukkig hebben we er nu een goed gevoel over."

Stadsherstel treft in 2018 de voorbereidingen voor de restauratie en hoopt de benodigde financiering bij elkaar te krijgen voor het opknappen van dit monumentale pand. Zodat ook via dit pand de geschiedenis van het land, de stad, de straat en haar voormalige bewoners doorverteld kan worden. En we natuurlijk allemaal van de prachtige Surinaamse architectuur kunnen blijven genieten.

Colofon

Stadsherstellen in Amsterdam en Suriname, juni 2018
Een uitgave van: Stadsherstel Amsterdam

Contact

Bezoekadres
Amstelveld 10
1017 JD Amsterdam
Tel. 020 520 00 60
info@stadsherstel.nl
www.stadsherstel.nl

Postadres
Postbus 3777
1001 AN Amsterdam

Concept, tekst en redactie

Stella van Heezik

Fotografie en tekeningen

Beeldbank Amsterdam, Sjors van Dam, Philip Dikland,
Stephan Fokké, Kees van Kerkhoven, Aart Jan van Mossel,
Archief Stadsherstel, Monumenten en Archeologie Amsterdam.

Vormgeving

RuigWerk

Drukwerk

www.zwaanprintmedia.nl

Voor de teksten is onder meer gebruik gemaakt en geciteerd uit geschreven bronmateriaal van:

SGES/A. Lamur & S.Fokké, Philip Dikland, De Architectuur van
Suriname 1667-1930 prof.dr ir C.L. Temminck Groll, Bouwkunst in
Suriname ir J.L. Volders, Zinkplaat en planken (Wim Verboven),
Suriname 1850-1950 (André Loor vertelt), De suikerhandel van
Amsterdam (J.J. Reese), www.amsterdam-slavernij.nl,
www.myheritage.nl, slavernijenjij.nl, bukubooks.wordpress.com,
hart.amsterdam.nl, familycentral.net, gahetna.nl, surinamistiek.nl,
youthheritage.sr, sges.heritagesuriname.org, hetkotomuseum.org,
stadsherstelsuriname.org, Monumenten en archeologie
Amsterdam, Ons Amsterdam, Amstelodamum, historische
schetsen uit het Surinaams jodendom (John H de Bye),
Gids Slavernijverleden Amsterdam, boeken van Cynthia McLeod

Nog geen Vriend?

Vriend worden en ons werk steunen gaat
heel makkelijk!

Voor [Stadsherstel Amsterdam](#) kunt u het
formulier invullen of het online regelen via:
www.stadsherstel.nl/vrienden

Voor [Stadsherstel Suriname](#) kunt u het
formulier per mail sturen naar:
vrienden@stadsherstelparamaribo.org

Donateur worden kan ook

Voor [Stadsherstel Amsterdam](#) kan dat via:
www.mijnstadsherstel.nl

Voor [Stadsherstel Suriname](#) kan dat via het
fonds op naam: Surinaams Erfgoed.
<https://themaafondssurinaamserfgoed.geefaanfonds.nl>

Dit fonds is opgericht door Stadsherstel
Suriname, Stadsherstel Amsterdam en het
Prins Bernhard Cultuurfonds.

Heeft u vragen?

Neem dan contact op met Stella van Heezik
(stella@stadsherstel.nl, 020-5200075 of
06-53434767)

Dit boekje is geheel FSC® gecertificeerd geproduceerd.

